

Közjavak

A kormányzat kihívásai a mai piacgazdaságban

X. évf.

1. szám

2024. január-március

Az MTA-DE Közzszolgáltatási Kutatócsoport tudományos folyóirata

A SZÁM TARTALMA

Állam és mások

Deák Izabella: A közéleti részvételt akadályozó stratégiai perek elleni védelem szabályozásának legújabb fejleményei

Veres Zoltán: Tudatos vagy sérülékeny-e a(z átlag)fogyasztó? Szempontok az egyes fogyasztói kategóriák jelentéstartalmához

Kovács Adrienn Lilla: Az életkorhoz kötött személyi jövedelemadó kedvezmények kérdései

Remete Roland: A mesterséges intelligencia helye és lehetőségei a polgári ítélezésben

Balogh Lilla: Az adóhatóság négy lábú titkosfegyverei

Fórum

Pella Sebestyén Márk: A magyar gazdaság lehetőségei a robotizáció árnyékában

Kocsner Dalma-Ökrös Janka: Az Uber újbóli megjelenése Magyarországon

IMPRESSZUM

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Bartha Ildikó

SZERKESZTI A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Bartha Ildikó (szerkesztő)

Bordás Péter (szerkesztő)

Lovas Dóra (szerkesztő)

Horváth M. Tamás (a Szerkesztőbizottság elnöke)

KIADJA:

MTA-DE Közzolgáltatási Kutatócsoport

Kiadásért felelős: Horváth M. Tamás, kutatócsoport-vezető

4028 Debrecen, Kassai út 26.

Levelezési cím: 4002 Debrecen, Pf. 400.

Tel/FAX: (52) 512-701/77119

E-mail: kozzszolg.kut@law.unideb.hu

A folyóirat elektronikus oldala: kozzjavakfolyoirat.hu

Blog oldal: kozzjavak.hu

Megjelenik negyedévente

ISSN 2598-7190

© 2024 DE Közzolgáltatási Kutatócsoport.

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a szerzők írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható. Idézni, szöveges tartalmat átvenni csak a forrásra való hivatkozással szabad.

TARTALOMJEGYZÉK

ÁLLAM ÉS MÁSOK

<i>A közéleti részvételt akadályozó stratégiai perek elleni védelem szabályozásának legújabb fejleményei</i>	3
<i>Tudatos vagy sérülékeny-e a(z átlag) fogyasztó? Szempontok az egyes fogyasztói kategóriák jelentéstartalmához</i>	11
<i>Az életkorhoz kötött személyi jövedelemadó kedvezmények kérdései</i>	20
<i>A mesterséges intelligencia helye és lehetőségei a polgári ítélkezésben</i>	34
<i>Az adóhatóság négy lábú titkosfegyverei</i>	41

FÓRUM

<i>A magyar gazdaság lehetőségei a robotizáció árnyékában</i>	46
<i>Az Uber újbóli megjelenése Magyarországon</i>	52
<i>Szerzőink figyelmébe</i>	58

A KÖZÉLETI RÉSZVÉTELT AKADÁLYOZÓ STRATÉGIAI PEREK ELLENI VÉDELEM SZABÁLYOZÁSÁNAK LEGÚJABB FEJLEMÉNYEI*

Deák Izabella¹

A civil társadalom a modern demokráciák lényeges alkotóeleme. Legjelentősebb szereplői, a civil társadalmi szervezetek (civil society organisation, CSO) a legkülönbözőbb típusú területeken vállalnak fel igen sokoldalú és meghatározó szerepet. Az egyik kiemelt szerepük a társadalmi kontrollfunkció megvalósítása. Ezek a CSO-k lehetőséget biztosítanak a társadalmi vélemény kifejezésére a mindenkorai politikai hatalom, a gazdasági erők és az egyes csoportok önérdekeivel szemben,² és a kormányzás több szintjén is hozzájárulnak a társadalmi igazságosság előmozdítására, így támogatják a demokratikus törekvéseket.

A társadalmi kontrollfunkció korlátozására egyre gyakrabban indítanak úgynevezett közéleti részvételt akadályozó stratégiai pereket (Strategic Lawsuits Against Public Participation/SLAPP).³ A SLAPP olyan, gyakran túlzó kártérítési követeléseket megfogalmazó bírósági eljárásokat és rosszhiszeműen alkalmazott pereskedési taktikákat jelent (pl. az eljárás késleltetése, aránytalan költségek okozása az alperesnek az eljárásban, vagy a legkedvezőbb igazságszolgáltatási fórum választása),⁴ amelyek célja, hogy a közéletben aktív, politikai érdekű vagy társadalmi jelentőségű érdemi kérdésben kritikus álláspontot képviselő CSO-kat, újságírókat, akademikusokat jogi eljárásokkal nyomás alatt tartsák, megfélemlítsék, szakmailag hiteltelenítsék és zaklassák őket, illetve a hosszadalmas pereskedéssel az erőforrásaikat lekössék, így kényszerítve őket tevékenységük abbahagyására, álláspontjuk feladására. Ezen túlmenően az ilyen jellegű keresetek egyik alapvető jellemzője a felperes (erős jogalanyok: lobbicsoportok, nagyvállalatok, állami szervek) és az alperes közötti hatalmi és erőforrás-különbség, ami aláássa a tisztességes eljáráshoz fűződő jogot.⁵ A SLAPP-ok különösen problémások, ha közvetlenül vagy közvetve állami költségvetésből finanszírozzák őket. Képesek felerősíteni a

* DOI 10.21867/KJK/2024.1.1.

¹ Deák Izabella, doktorandusz, DE ÁJK, Alkotmányjogi Tanszék

² Nagy Ádám – Nizák Péter – Vercseg Ilona (2014): *Civil társadalom – Nonprofit világ*. Budapest, Ecenter kutatóközpont, 29.

³ A kifejezés eredete lásd Pring, George W. – Canan, Penelope (1996): *SLAPPs: Getting Sued for Speaking Out*. Temple University Press, Philadelphia.

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a közéletben részt vevő személyeknek a nyilvánvalóan megalapozatlan vagy visszaélészerű bírósági eljárásokkal (közéleti részvételt akadályozó stratégiai perekkel) szembeni védelméről. (COM/2022/177)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0177> (2023.12.04.)

⁵ Public Participation Project: What is a SLAPP? <https://anti-slapp.org/what-is-a-slapp> (2023.12.04.)

CSO-k elleni intézkedések negatív hatásait, amikor összekapcsolják azokat egyéb közvetett és közvetlen állami intézkedésekkel.

1. A SLAPP-ok típusai

A globális dél országokban bejelentett SLAPP-ok mintájában az esetek több mint 50%-a környezetvédők ellen irányult (pl. Észak-Afrika, Fülöp-szigetek, India, Indonézia, Malajzia, Thaiföld).⁶ Egyes vállalatok az „ökoterrorizmus” vádjával indítanak pereket, míg mások a fosszilis tüzelőanyag-termelés és az éghajlatváltozás közötti kapcsolat eltussolását vizsgáló vagy a fosszilis tüzelőanyag- és kitermelési érdekeket támadó környezetvédelmi CSO-k ellen kezdeményeznek jogi lépéseket. Egyes országokban főleg környezetvédő és fejlesztési, beruházási témákban érdekérvényesítést folytató CSO-k ellen indítanak eljárásokat (pl. Panama⁷). A fosszilis tüzelőanyag-ipar ellenzői ellen benyújtott keresetek a világ más részein is elterjedtek az elmúlt tíz évben pl. az Egyesült Államokban csak 2021. október – 2022. október között több mint 150 ilyen témájú pert indítottak.⁸

A SLAPP-ok már Kanadában⁹ (főleg fejlesztési, építési beruházási kérdéskörben), Ausztráliában¹⁰ és Európában (pl. Románia,¹¹ Koszovó,¹² Ausztria, Bulgária, Hollandia, Horvátország, Nagy-Britannia, Lengyelország, Spanyolország, Franciaország, Málta, Olaszország)¹³ is elterjedtek, ahol politikusok, egyházi tisztviselők, vagy az államhoz kötődő üzletemberek indítanak pert az oknyomozó újságírók, az érdekérvényesítő CSO-k ellen, hogy elfojtsák a jogos kritikát a meglévő törvényekkel, különösen a rágalmozási törvényekkel való visszaélés révén. Az európai országokban 2022-ben 161 SLAPP-ot indítottak, ami egyértelműen jelzi az ilyen jellegű perek számának

⁶ ICNL (2020): *Closing Civic Space for Climate Activist*. pp. 5.

<https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Climate-Change-and-Civic-Space-Briefer-vf.pdf> (2023.12.02.)

⁷ ICNL (2020): *Panama*. <https://www.icnl.org/resources/civic-freedom-monitor/panama> (2023.12.02.)

⁸ Brind'Amour, Erin (2022): *SLAPP Protection Act of 2022 Introduced in Congress!* <https://anti-slapp.org/slapp-blog/2022/10/18/slapp-protection-act-of-2022-introduced-in-congress> (2023.12.03.)

⁹ Schaufele, Brandon (2022): *Chilling Effects from Anti-SLAPP Laws*. pp. 1-42. https://mpira.ub.uni-muenchen.de/113740/1/MPRA_paper_113740.pdf (2023.12.04.)

¹⁰ Ogle, Greg (2010): *Anti-SLAPP Law Reform in Australia. Review of European Community & International Environmental Law*, Vol. 19. No. 1. pp. 35–44.

¹¹ Freedom House (2022): *Romania*. <https://freedomhouse.org/country/romania/nations-transit/2022> (2022.09.29.)

¹² Freedom House (2022): *Koszovo*. <https://freedomhouse.org/country/kosovo/nations-transit/2022> (2022.09.28.)

¹³ Bárd Petra – Bayer Judit – Chun Luk, Ngo – Vosyliute, Lina (2020): *Ad-Hoc Request. SLAPP in the EU context*. 2020, pp. 41–57. <https://cutt.ly/XwSOgz4p> (2023.12.03.)

folyamatos növekedését.¹⁴ Máshol (pl. Paraguay¹⁵) kifejezetten az emberi jogokért küzdő CSO-kat és újságírókat zaklatják bírósági úton.

2. A SLAPP-ellenes törvények és bírósági határozatok

A SLAPP-ellenes törvények fejlettebbek az Egyesült Államokban,¹⁶ és Kanadában, ahol főként a környezetvédelmi jogi kontextusból fakad a szabályozások léte.¹⁷ Ugyanakkor az Egyesült Államokban is csak harminc állam fogadott el SLAPP-ellenes jogszabályokat, de néhány államban a vonatkozó törvény csak az esetek nagyon szűken meghatározott körére vonatkozik, húsz államban pedig egyáltalán nincs SLAPP-ellenes törvény. Ez lehetővé teszi a stratégiai pereskedők számára, hogy olyan államokban indítsanak pereket, ahol az újságírókat vagy a CSO-kat nem védi semmilyen SLAPP-ellenes törvény. Az EU-ban még egyetlen tagállam sem rendelkezik kifejezetten ilyen eljárások esetén alkalmazható biztosítékokkal, tehát nincsenek erre vonatkozó törvények és nagyon sokáig nem volt uniós szintű szabályozási törekvés sem a közéleti részvételt akadályozó stratégiai perekre vonatkozóan.

A különbség a szólásszabadság jogának az országok alkotmányos rendszereiben való eltérő figyelembevételén alapul. Míg a szólásszabadság kiemelt védelmet élvez az Egyesült Államok alkotmányának első kiegészítése révén, az európai és regionális rendszerek szükséges egyensúlyt biztosítanak ezen alapvető jog és más érdekek – pl. a jó hírnévhez való jog – között. Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) a két jog ütközése esetében azt vizsgálja meg, hogy a közzététel (pl. a CSO-k kritikát tartalmazó megnyilvánulása) hozzájárul-e egy közérdekű vitához vagy sem, illetve azt is figyelembe kell venni, hogy a CSO-k a társadalmi kontrollfunkció keretében olyan személyeket illetnek-e kritikával, akiknek a tevékenysége közügyekhez kapcsolódik. Ezáltal a CSO-k által megfogalmazott kritika célja a demokratikus vitához való hozzájárulás. Természetesen mérlegelni szükséges a kritika tartalmát, illetve azt is, hogy mennyire ismert a kritikával érintett személy. Viszont azokban az esetekben, amikor a kritika alanyai közszereplőknek minősülnek, a demokratikus vita lehetőségének megteremtése szempontjából

¹⁴ Coalition Against SLAPPs in Europe (2023): *SLAPPs: Increasingly Threatening Democracy in Europe*. <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/08/20230703-CASE-UPDATE-REPORT-2023-1.pdf> (2023.12.18.)

¹⁵ Freedom House (2022): *Paraguay*. <https://freedomhouse.org/country/paraguay/freedom-world/2022> (2023.12.11.)

¹⁶ Bárd – Bayer – Chun Luk – Vosyliute: *i.m.* 3.

¹⁷ Verza, Sofia: *SLAPP: the background of Strategic Lawsuits Against Public Participation*. <https://www.ecpmf.eu/slapp-the-background-of-strategic-lawsuits-against-public-participation/> (2023.12.13.)

fontos, hogy e személyeknek többet kell eltérniük, mint a magánszemélyeknek.¹⁸

Közszereplőknek minősülnek a közfunkcióval rendelkezők (politikusok, pl. államfők, kormányfők, állami tisztviselők, ügyészek, bírák), a közéleti vita egyéb résztvevői (pl. nyugalmazott katonatiszt, médiában gyakran szereplő tiszteletes, közhatalmat nem gyakorló politikus, közéleti kérdésekben, közügyekben publikáló újság főszerkesztője, gazdasági élet ismert, a közéleti vitában részt vevő szereplői), a hírességek (akik a személyes teljesítményük alapján lettek híresek, pl. filmsztárok, színészek, énekesek, médiaszemélyiségek, sportolók, celebek).¹⁹ Miközben a CSO-k törekszenek a társadalmi kontrollfunkció keretében kritikát megfogalmazni a közfunkcióval rendelkezők és a közéleti vita egyéb résztvevőivel szemben – akiknek magasabb szintű toleranciát kellene tanúsítaniuk –, az általuk kifejtett kritika olyan SLAPP-ok tárgyává válhat, amelyeket a közszereplők rágalmazási törvényekre hivatkozva indítanak ellenük.

2022-ben az EJEB meghozta az első olyan ítéletét, amelyben megemlíti a közéleti részvételt akadályozó stratégiai perek fogalmát.²⁰ Az ítélet kifejezetten utal arra, hogy a nyilvánosság részvételének korlátozása céljából indított bírósági eljárások tekintetében a bíróság egyre inkább tudatában van azoknak a kockázatoknak, amelyeket e perek jelentenek a demokrácia számára, valamint a felperes és az alperes közötti hatalmi egyensúlyhiányra is, amikor azt vizsgálja, hogy a felperes a jó hírnév védelmének jogos célját követte-e.

E döntésében az EJEB megállapította, hogy a jó hírnév védelme érdekében a rágalmazási eljárások nyitva állnak a magán- vagy állami vállalatok számára is, ugyanakkor ez nem vonatkozhat egy olyan nagy, az adófizetők által finanszírozott végrehajtó szervre, mint amilyen a jelen ügyben érintett köztestület is volt. Ebből kifolyólag annak engedélyezése, hogy a köztestület rágalmazási eljárást indíthasson az érintett médiavállalat ellen, túlzott és aránytalan terhet ró a médiaorgánusra, mert ezzel visszatartó hatást gyakorolhatnak annak információközvetítő és közfelügyeleti feladatának ellátására.

3. Európai uniós szabályozási törekvés

2022-ben az Európai Bizottság (EB) egy új irányelvre tett javaslatot, melynek célja védelmet biztosítani azoknak az újságíróknak és emberi jogvédőknek,

¹⁸ Balogh Éva (2019): *Közszereplőkről csak pontosan és szépen? Elemzés az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti kölcsönhatásról*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 101–103.

¹⁹ Uo. 105–123.

²⁰ *OOO Memo v. Russia*, Application, Judgment of 15 March 2022, § 43.

akikkel szemben SLAPP-ot indítottak a közéletben való részvételük megakadályozására. A javaslat közös uniós értelmezést kíván kialakítani arra vonatkozóan, hogy mi minősül SLAPP-nak, és eljárási biztosítékok bevezetésével hatékony eszközöket kíván nyújtani a tagállami bíróságok számára a stratégiai perek kezeléséhez, illetve a SLAPP-ok célpontjainak a védekezéshez.²¹

Az EU Tanácsa és az Európai Parlament 2023. november 30-án politikai megállapodásra jutott az SLAPP-okkal szembeni védelmről szóló irányelvről. Az irányelv többféle eljárási biztosítékot és védelmet biztosít a határokon átnyúló SLAPP-okkal szemben. Először is lehetővé teszi a bírák számára, hogy az eljárás lehető legkorábbi szakaszában utasítsák el a keresetet, ha az nyilvánvalóan megalapozatlan. Másodszor a bíróság elrendelheti, hogy a felperes, azaz a SLAPP-ot indító személy vagy vállalat nyújtson biztosítékot az eljárás költségeire. Harmadszor a bíróság dönthet úgy, hogy a SLAPP-ot indító félnek kell viselnie az eljárás költségeit, beleértve a perbe fogott alperes jogi képviselőjének költségeit is. Végezetül a bíró szankciót vagy egyéb hasonlóan hatékony intézkedést szabhat ki a SLAPP-ot indító félre. E biztosítékok megléte felkészíti a bíróságokat a visszaélő peres eljárások kezelésére, de elriasztja a potenciális felpereseket az ilyen gyakorlatoktól.²²

Az EB egy kiegészítő ajánlást is elfogadott, amely arra ösztönzi a tagállamokat, hogy a határokon átnyúló eljárások mellett a nemzeti eljárások során is hangolják össze szabályaikat a javasolt uniós joggal, valamint ne csak a polgári és kereskedelmi ügyekben alkalmazzák azokat. Az ajánlás arra is felhívja a tagállamokat, hogy hozzanak egy sor egyéb intézkedést, például tartsanak képzéseket a bíróknak, és éljenek a figyelemfelhívás lehetőségével a SLAPP elleni küzdelem érdekében, amelyet egészítsenek ki átfogó nemzeti szintű adatgyűjtéssel.²³

A SLAPP-ellenes szabályozás előrelépést jelent annak biztosítására, hogy azon CSO-k (az alapvető jogok és számos más jog – például a környezetvédelmi és éghajlati jogok, a nők jogai, az LMBTQI-személyek jogai, a faji vagy etnikai kisebbséghez tartozó személyek jogai, a munkavállalói jogok vagy a vallásszabadság – védelmével foglalkozók),²⁴ amelyek hozzá akarnak

²¹ Az Európai Parlament és a Tanács irányelve:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0177> (2023.12.04.)

²² Az Európai Unió Tanácsa: A Tanács és az Európai Parlament ideiglenes megállapodásra jutott az újságírók és az emberi jogi jogvédők védelmről szóló uniós jogszabályról.

<https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2023/11/30/council-and-eu-parliament-reach-provisional-agreement-on-eu-law-protecting-journalists-and-human-rights-defenders/> (2023.12.16.)

²³ Az Európai Bizottság 2022/758 ajánlása.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022H0758&from=EN> (2023.12.16.)

²⁴ Az Európai Parlament és a Tanács irányelve:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0177> (2023.12.04.)

járulni a nyilvános vitához, ne hátráljanak meg ezen ügyek kapcsán az esetleges bosszantó és költséges perekből. Ugyanis a SLAPP-ok elterjedésének súlyos hosszú távú következménye, hogy visszaszorítják a szólásszabadságot és az egészséges vitát azáltal, hogy azokat célozzák meg, akik közérdekű témákról tájékoztatnak.

Záró gondolatok

A megállapodást még jóvá kell hagyniuk a tagállamok Tanács keretében ülésező képviselőinek. Ezt követően a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek hivatalosan is el kell fogadnia a szöveget. Ha ez megtörténik, akkor az irányelv tagállami jogrendszerekbe való átültetését követően a társadalmi kontrollfunkciót ellátó CSO-k kézzelfogható védelmi mechanizmusra támaszkodhatnak, amely segíthet abban, hogy ellensúlyozzák a SLAPP-ok következtében kialakult visszatartó hatást (*chilling effect*), amelyet az állami intézkedések (a hatóságok bármely intézkedése, gyakorlata vagy mulasztása) gyakorolnak a CSO-kra, és amelyeknek eredményeként az érintettek előzetesen eltántorodnak a nemzeti, európai és/vagy nemzetközi jog által biztosított jogaik gyakorlásától vagy szakmai kötelezettségeik teljesítésétől, mert attól tartanak, hogy hivatalos állami eljárásnak lesznek kitéve, amely szankciókat vagy informális következményeket, például fenyegetéseket, támadásokat, vagy rágalomhadjáratokat vonhat maga után.²⁵

Források jegyzéke:

- Balogh Éva (2019): *Közszereplőkről csak pontosan és szépen? Elemzés az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti kölcsönhatásról*. Debrecen, Debreceni Egyetem.
- Bárd Petra – Bayer Judit – Chun Luk, Ngo – Vosyliute, Lina (2020): *Ad-Hoc Request. SLAPP in the EU context*. <https://cutt.ly/XwSOgz4p> (2023.12.03.)
- Nagy Ádám – Nizák Péter – Vercseg Ilona (2014): *Civil társadalom – Nonprofit világ*. Budapest, Ecenter kutatóközpont
- Ogle, Greg (2010): *Anti-SLAPP Law Reform in Australia. Review of European Community & International Environmental Law*, Vol. 19. No. 1. pp. 35–44.

²⁵ Pech, Laurent (2021): *The Concept of Chilling Effect: Its Untapped Potential to Better Protect Democracy, the Rule of Law, and Fundamental Rights in the EU*. Brussel, Open Society Foundations, pp. 4.

- Pech, Laurent (2021): *The Concept of Chilling Effect: Its Untapped Potential to Better Protect Democracy, the Rule of Law, and Fundamental Rights in the EU*. Brussel, Open Society Foundations
- Pring, George W. – Canan, Penelope (1996): *SLAPPs: Getting Sued for Speaking Out*. Temple University Press, Philadelphia
- Brind'Amour, Erin (2022): *SLAPP Protection Act of 2022 Introduced in Congress!* <https://anti-slapp.org/slapp-blog/2022/10/18/slapp-protection-act-of-2022-introduced-in-congress> (2023.12.03.)
- Schaufele, Brandon (2022): *Chilling Effects from Anti-SLAPP Laws*. pp. 1-42 https://mpra.ub.uni-muenchen.de/113740/1/MPRA_paper_113740.pdf (2023.12.04.)
- Verza, Sofia: *SLAPP: the background of Strategic Lawsuits Against Public Participation*. <https://www.ecpmf.eu/slapp-the-background-of-strategic-lawsuits-against-public-participation/> (2023.12.13.)
- Coalition Against SLAPPs in Europe (2023): *SLAPPs: Increasingly Threatening Democracy in Europe*. <https://www.the-case.eu/wp-content/uploads/2023/08/20230703-CASE-UPDATE-REPORT-2023-1.pdf> (2023.12.18.)
- ICNL (2020): *Closing Civic Space for Climate Activist*. pp. 5. <https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Climate-Change-and-Civic-Space-Briefer-vf.pdf> (2023.12.02.)
- ICNL (2020): *Panama*. <https://www.icnl.org/resources/civic-freedom-monitor/panama> (2023.12.02.)
- Public Participation Project: *What is a SLAPP?* <https://anti-slapp.org/what-is-a-slapp> (2023.12.04.)
- Az Európai Bizottság 2022/758 ajánlása. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022H0758&from=EN> (2023.12.16.)
- Az Európai Parlament és a Tanács irányelve a közéletben részt vevő személyeknek a nyilvánvalóan megalapozatlan vagy visszaélészerű bírósági eljárásokkal (közéleti részvételt akadályozó stratégiai perekkel) szembeni védelméről. (COM/2022/177) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022PC0177> (2023.12.04.)
- Az Európai Unió Tanácsa: A Tanács és az Európai Parlament ideiglenes megállapodásra jutott az újságírók és az emberi jogi jogvédők védelméről szóló uniós jogszabályról. <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2023/11/30/council-and-eu-parliament-reach-provisional-agreement-on-eu-law-protecting-journalists-and-human-rights-defenders/> (2023.12.16.)

- *OOO Memo v. Russia*, Application, Judgment of 15 March 2022.

TUDATOS VAGY SÉRÜLÉKENY-E A(Z ÁTLAG) FOGYASZTÓ?

SZEMPONTOK AZ EGYES FOGYASZTÓI KATEGÓRIÁK JELENTÉSTARTALMÁHOZ*

Veres Zoltán¹

Jelen tanulmányom megszületését elsősorban Boros Dominik Szorgos keresők vagy lusta használók?- avagy az átlagfogyasztó képének alakulása és fajtái az európai uniós jogban című blogbejegyzése² inspirálta, aki a következő kérdésekre keresi a választ: (1.) milyen magatartást várnak el a fogyasztóktól, hogy teljesítsék az elvárhatósági mércét; (2.) beszélhetünk-e különösen védendő fogyasztói csoportokról? A Szerző írásában rámutat a fogyasztói kép változására és üdvözlí, hogy a fogyasztókon belül a sérülékeny csoportok fokozottabb védelmet kapjanak. Alapvetően egyetértve a leírtakkal, az alábbiakban a fogyasztó - átlagfogyasztó - kiszolgáltató fogyasztó fogalmak jelentéstartalmának meghatározásához kísérek meg néhány szempontot rögzíteni, majd megvizsgálom, hogy miként tekint a jogi szabályozás a fogyasztói hitelek adósaira, mint egy jól körülhatárolható fogyasztói körre. A tárgyalt téma jelentőségét elsősorban az adja, hogy a védelem erősségét erőteljesen meghatározza, miként tekintünk a védendő alanyokra.³ A kérdéskör jelenlegi aktualitását pedig az új fogyasztói hitel irányelv⁴ 2023. októberében történt elfogadása jelzi.

1. Általános fogyasztókép (a „profí” – „laikus” szembeállítás alapján)

A fogyasztó fogalmának meghatározása számos kérdést felvet, ezek akár érintőleges bemutatása is meghaladná jelen írás kereteit. Mindezt jól érzékelteti

* DOI 10.21867/KjK/2024.1.2.

¹Dr. Veres Zoltán PhD. vármegyei jegyző; megbízott oktató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar.

² Boros Dominik (2023): *Szorgos keresők vagy lusta használók?.. avagy az átlagfogyasztó képének alakulása és fajtái az európai uniós jogban*. Kozjavak.hu Blogbejegyzés, 2023. 10. 07. Elérhető: <https://kozjavak.hu/szorgos-keresok-vagy-lusta-hasznalok-avagy-az-atlagfogyaszto-kepenek-alakulasa-es-fajtai-az-europai?page=1> (2024.02.16.)

³ „Ha a fogyasztóra végtelenségig kiszolgáltatót és tájékozatlan alanyként gondolunk, akitől még az sem várható el, hogy némi erőfeszítéssel tájékozódni tudjon a lehetőségek tengerében, úgy paternalista módszerekre lenne szükség. Az erőteljes beavatkozás viszont jelentős többletköltségeket eredményez, ami végső soron a fogyasztókon csapódik le. Ezért a zsinórmértéknek tekintett átlagfogyasztótól elvárható a kellő körültekintés, tájékozódás. Ebben a felfogásban a fogyasztóvédelem feladata, hogy a tájékozott döntéshozatalt elősegítse és az ennek ellenére bekövetkezett sérelmek orvoslásához biztosítsa a hatékony lehetőségeket.” Veres Zoltán (2018): *A pénzügyi fogyasztóvédelem egyes alapkérdései. Jogdogmatikai, történeti, rendszertani alapok jogalkalmazási és metajurisztikus kitekintéssel*. PhD értekezés, Budapest. 246.

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/2225 irányelve (2023. október 18.) a fogyasztói hitelmegállapodásokról és a 2008/48/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.

Szabó Péter azon megállapítása, miszerint a fogyasztó definíciónak „az uniós jogban van ugyan közös nevezőnek tekinthető magja, de nincs egységes és kikristályosodott fogalma.”⁵ A továbbiakban a viták bemutatása helyett *kiindulópontként* – Hámori Antallal egyetértve⁶ – rögzíthető, leginkább objektív elhatároló ismérv, hogy a fogyasztókra általában mint „laikusokra”,⁷ vagy legalábbis mint az üzletszerű tevékenységüket naponta gyakorló („professzionális”) szolgáltatókhoz képest *gyengébb (kevésbé informált) félre* szokás tekinteni. Különösen igaz ez a pénzügyi szolgáltatásokat igénybe vevő fogyasztókra, hiszen a szektorban megkötött szerződések gyakran hosszú távú és általában jelentős befektetéssel járó kötelezettségeket rónak a szerződő felekre, továbbá ezen – egyébként is az átlagnál terjedelmesebb – szerződések többségéhez egyoldalúan kialakított általános szerződési feltételek (ÁSZF) is kapcsolódnak, amelyek szövege általában nehezen érthető, a kamatra és egyéb kötelezettségekre vonatkozó számítási rendszerek pedig bonyolultak.

2. A fogyasztókép differenciálódása: fogyasztó – átlagfogyasztó (tudatos fogyasztó?) – kiszolgáltatt (sérülékeny) fogyasztó

2.1. Általános megfontolások

Kijelenthető, hogy még a fogyasztók, sőt a pénzügyi szolgáltatásokat igénybe vevő fogyasztók sem alkotnak homogén csoportot, hiszen az általában viszonyítási pontként meghatározott körülmények, tájékozott – tulajdonképpen a római jogi *'bonus et diligens pater familias'* jelenkori kivételéseként is felfogható *'reasonable men'*⁸ kategóriájával leírható – *átlagfogyasztóhoz*⁹

⁵ Szabó Péter (2017): A fogyasztó fogalma és a fogyasztói szerződés értékelésének egyes kérdései az Európai Unió Bíróságának néhány újabb döntése tükrében. *Európai Jog*, 17. évf., 1. sz., 1-6. A fogyasztó fogalom problémáit illetően ld. még pl. Hámori Antal (2009): A „fogyasztó”-fogalom „dilemmái” különös tekintettel az Fgytv. módosításában és az új Ptk.-javaslatban foglaltakra. *Magyar Jog*, 56. évf., 2. sz., 88-97.

⁶ Hámori Antal (2009): A fogyasztóvédelem közigazgatási „útvesztői” (a „fogyasztó” fogalom „dilemmái”), 163. In: Majoros, Pál (szerk.): *BGF Tudományos Évkönyv 2008: Kultúraközi párbeszéd az üzleti világban*. Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF). 150-166.

⁷ A „laikus” – „profi” szembeállítás sem probléma nélküli. Mint arra a GVH gyakorlata alapján Pázmándi Kinga rámutat, „(a) joggyakorlat különbséget tesz *laikus és szakmai fogyasztó* közt, és több esetben megállapítja, hogy szakkérdésekben a szakmai fogyasztók nem, vagy nehezebben megteveszthetők, például azáltal, hogy a megcélzott fogyasztói réteg szakismereténél fogva olyan termékismertetővel, mely a forgalmazó árujához hasonló, de a forgalmazó által nem értékesített árut is ismertet, nem befolyásolható, hiszen az professzionális fogyasztóként a terméket nem tévesztheti össze más hasonló termékkel (VJ. 39/1999)”. Pázmándi Kinga (2010): A reklám fogyasztóvédelmi jogi megítélése, 275. In: Szikora Veronika (szerk.): *Magyar fogyasztóvédelmi magánjog – Európai kitekintéssel*. Fogyasztóvédők Magyarországi Egyesülete (FOME), Debrecen, 251-287. Más (elsősorban jogalanyisági) szempontból, de Papp Tekla is vitatja a laikus - profi szembeállítás megalapozottságát, ld. Papp Tekla (2014): Jogi szilánkok a magyar Ptk. rekodifikációja kapcsán. In: Szalma J. (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2013*; Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 170-183.

⁸ „Az észszerű ember előrelátásának sztenderdje bizonyos értelemben személytelen teszt (...). Az észszerű emberről feltehetjük, hogy sem nem fél túlzottan, sem nem túlzottan magabiztos.” Gyuris

képest esetenként az egyes jogszabályok, jogi normák (ld. pl. a Boros Dominik írásában is hivatkozott UCP irányelvet)¹⁰, és/vagy a jogalkalmazó szervek (ld. pl. GVH)¹¹ is különbséget tesznek a fogyasztók különféle kategóriái között. E különböző csoportok meglehetősen széles skálán mozoghatnak: a tudatos fogyasztótól¹² az átlagfogyasztón át a különösen kiszolgáltatott fogyasztókig (vulnerable consumer) haladva. Ami ez utóbbiakat illeti, többek között az életkor (idős, fiatal), vagy bizonyos szenzitív élethelyzetek (például törlesztéssel késedelembe esett adósok) *különösen kiszolgáltatottá* tehetnek egyes személyeket, csoportokat, akik/amelyek ezáltal az átlagfogyasztóhoz képest fokozottabb védelemre tarthatnak igényt. Így a viszonyítási pontként, *általános elvárhatósági mércéként meghatározott átlagfogyasztó és egy-egy sajátos csoport átlagfogyasztója*¹³ esetében a jogalkotónak, illetve jogalkalmazónak differenciálnia szükséges.

2.2 Eltérő mércék, elvárások az egyes jogterületeken

A fogyasztó fogalom nem csak a fenti, különböző jelzőkkel (átlagos, kiszolgáltatott, tudatos, stb.) illetett megkülönböztetések szerint differenciálódhat. Az Európai Bíróság *fogyasztóképe* eltérő attól függően is, hogy „a vizsgálandó jogesetek a tisztességtelen verseny vagy szerződési jog

Árpád (2018): A reasonable fogalma az angol magánjogban, különös tekintettel a szerződési jogra. *JURA*, 24. évf., 2. sz., 345-353.

⁹ A 2/2014. Polgári jogegységi határozat 1. pontjában a Kúria „az általánosan tájékozott, ésszerűen figyelmes és körültekintő” jelzőkkel írja le az átlagos fogyasztót.

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve (2005. május 11.) a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, valamint a 84/450/EKG tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK és a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvek, valamint a 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról („Irányelv a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról”). Különösen az irányelv 5. cikk (3) bekezdése érdemel kiemelés: Azon kereskedelmi gyakorlatokat, amelyek valószínűsíthetően csak a fogyasztóknak egy, e kereskedelmi gyakorlattal vagy az annak alapjául szolgáló termékkel szemben szellemi vagy fizikai fogyatékoságuk, koruk vagy hiszékenyséjük miatt *különösen kiszolgáltatott, egyértelműen azonosítható csoportjának* gazdasági magatartását torzítják jelentősen – és oly módon, hogy azt a kereskedőnek ésszerűen előre kellene látnia –, az adott csoport átlagtagja szempontjából kell értékelni.

¹¹ A Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsának VJ. 39/1999. sz. határozata.

¹² Maga a tudatos fogyasztó kategória is számos értelmezési kérdést felvet. Mint arra Dudás Katalin rámutat, beszélhetünk *önérdekre fókuszáló* (egészség-, minőség-, értéktudatosság) és *mások érdekeit (is) szem előtt tartó* tudatosságról (környezettudatosság, társadalomtudatosság, stb.). A tudatosság egyik típusaként a *pénzügyi tudatosságot* emeli ki, amelyet olyan pénzügyi kultúráként értelmez, „melynek megléte feltételezi az általános tájékozottságot és egészséges szkepticizmust hitelfelvételi és befektetési kérdésekben, az átgondolt hitelfelvételt, az öngondoskodást, a háztartási költségvetés odafigyelő kezelését, stb. Ezek a területek az egyén önérékével vannak elsősorban kapcsolatban.” Ld. Dudás Katalin (2011): Napjaink egyik jellemző trendje, a tudatos fogyasztás értelmezése. *Társadalomkutatás*, 29 (3), 315-334.

¹³ Ehhez hasonló gondolat a reasonable man kapcsán is megjelenik: „a common lawban a reasonable business man-féle tudomás meghatározásakor – az adott tényállástól függően – lényegében mindig egy meghatározott üzleti tevékenységet folytató személyre szabott elvárt tudomásból indulnak ki.” Ld. Csöndes Mónika (2017): A Ptk. 6:143. § (2) bekezdésébe foglalt előreláthatósági korlát szabályának tényállási elemeiről. *Polgári Jog* 2. évf., 2. sz.

területét érintik, illetve, hogy a döntések háttérében a tagállamok közti kereskedelem támogatása (kereskedelem-orientált liberális megközelítés), vagy a fogyasztóvédelmi irányelvek vitatott szabályainak értelmezése (kereskedelem szabályozó interpretáció) áll.”¹⁴

Általánosságban elmondható, hogy a *tisztességtelen verseny* kapcsán az átlagfogyasztóval szemben igen *magas szintű elvárásokat* támaszt az Európai Bíróság esetjoga, ezzel szemben a szerződési jog kapcsán a gyengébb szerződési partnerekként (weaker party) határozza meg a fogyasztókat. Ez azt jelenti, hogy a versenypiacon az Európai Bíróság egy olyan öntudatos és aktív piaci polgárból, mint „ésszerűen jól-informált, figyelmes és körültekintő” átlagfogyasztóból indul ki, aki képes racionális döntéseket hozni. Ez az átlagfogyasztó nem csupán önmagáért és döntéseiért felelős, hanem arra is képes, hogy feldolgozza a rendelkezésére álló információkat. A fogyasztó ebben a megközelítésben nem csak jogosult, hanem köteles is informálódni a termékek összetevőiről, alkalmazásáról.¹⁵ Ehhez képest a szerződési jogban a Bíróság a fogyasztót az eladóhoz képest „gyengébb” (schwächer, weaker), és kevesebb információval rendelkező partnerként tekinti és alacsonyabb elvárásokat támaszt vele szemben.¹⁶

Ami az *információs társadalom és a fogyasztóvédelem* viszonyát illeti, csupán egyetlen példát kiragadva úgy tűnik, hogy a mérce ilyen esetekben inkább a *tudatos fogyasztó* felé tolódik el. Az Európai Unió Bírósága úgy tekinti az átlagfogyasztót az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások tekintetében,¹⁷ mint aki alapvető információkat felhasználva képes maga számára kedvező döntést hozni, és ha „az információs társadalom átlagfogyasztója” nem elégszik meg a számára nyújtott információmennyiséggel, „képes arra, hogy a számára elérhető adatokat és más médiát felhasználva megszerezze a kérdéseire a válaszokat.”¹⁸

A magyar joggyakorlatból a *tájékoztatással* kapcsolatban megfogalmazott néhány konzekvenciát szeretnék kiemelni. A GVH döntését helybenhagyó magyar bírósági gyakorlat szerint a fogyasztónak nem kell a számára adott táájékoztatás valóságtartalmának utánajárni: „(a)z ésszerűen eljáró fogyasztó nem gyanakszik, bízik az üzleti tisztesség követelményének érvényesülésében, abban, hogy a számára adott táájékoztatás igaz, pontos. Az ésszerűen eljáró fogyasztó nem köteles további kutakodást folytatni annak érdekében, hogy a hozzá eljuttatott üzenet valóságnak megfelelő, teljes tartalmát megismerje, kivéve, ha erre az üzenet küldője nyomatékkal felhívja vagy a szöveg

¹⁴ Sik-Simon Rita (2016): Fogyasztókép és szabályozás. *MTA Law Working Papers*, 3. évf., 2. sz. 22.

¹⁵ Sik-Simon (2016): i.m. 13.

¹⁶ Sik-Simon (2016): i.m. 16-17.

¹⁷ Ld. pl. a C-122/10. sz. a Konsumentombudsmannen és a Ving Sverige AB ügyben 2011. május 12-én hozott ítéletet (ECLI:EU:C:2011:299).

¹⁸ Hajmási Petra (2017): Fogyasztóvédelem – fogyasztó – átlagfogyasztó. Definíció-megfelelőségi analízis. *Opuscula Iuvenum Excellentissima* 1. évf., 2. sz. 31.

tartalmából e kötelességre erős utalás van.”¹⁹ Ehhez hasonlóan foglalt állást a Kúria is a *reklámok valóságtartalmával* kapcsolatban: az átlagos fogyasztó „jól informáltsága nem jelenti azt, hogy köteles utána járni a reklámállítások valóságának, hogy azokat ellenőriznie kellene, sőt, kételkednie kell bennük. Az átlagos fogyasztó bizalommal fordul a reklámok felé, amelyet már a következetes bírói gyakorlat is elismer.”²⁰

2.3. Fogyasztók adósi pozícióban – kiszolgáltatott/sérülékeny fogyasztók (?)

Amint arra több krízis (legmarkánsabban talán a 2008-ban a deviza alapú hitelek tömeges bedőlése) is rámutatott, a pénzügyi szolgáltatók ügyfelei között a hitelek felvevő fogyasztók egy viszonylag jól körülhatárolható és adott esetben *fokozottan kiszolgáltatott* csoportot képeznek. Másik oldalról megközelítve, a jórészt „bizalmi javak csoportjába tartozó szolgáltatásokra az uniós jog több helyen is a fogyasztók magasabb szintű védelmi igényét fogalmazza meg.”²¹

Ezeket a szempontokat felismerve az uniós jogalkotó először 1986-ban alkotott szabályokat a fogyasztói hitelekre vonatkozóan (87/102/EGK irányelv).²² Ez az irányelv 18 cikket és egy mellékletet tartalmazott. Megfogalmazása szerint „bizonyos mértékben” közelítette a tagállamok fogyasztói hitelre vonatkozó törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseit, valamint előírt egy bizonyos szintű fogyasztóvédelmet, így a tagállamokat semmi sem akadályozta, hogy a Szerződés szerinti kötelezettségeik megfelelő figyelembevételével mellett a fogyasztók védelme érdekében szigorúbb intézkedéseket tartsanak fenn vagy fogadjanak el. Az ezen direktívát felváltó 2008/48/EK irányelv²³ már a teljes harmonizációra törekedett²⁴ és 32 cikke mellett három mellékletet tartalmazott, kiszélesítve a szabályozás hatókörét. Ezt a fejlődési ívet folytatva került megalkotásra a 2023/2225 irányelv, amely azonban csak 2026-tól alkalmazandó. Mielőtt a legújabb direktíva néhány

¹⁹ Fővárosi Ítéletábrla 2.Kf.27.171/2012/4. számú határozata. Az alapügyben a GVH által megbírságot szolgáltató (ld. a Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsának Vj/003-040/2010. sz. határozatát) a játékban regisztrált fogyasztóknak olyan tartalmú SMS-eket küldött, amelyek valótlan képet nyújtottak a fogyasztó nyerési esélyeiről. Ehhez hasonlóan a szolgáltató által alkalmazott plakát is alkalmas volt arra, hogy a fogyasztók irreális képet alkossanak a játékról.

²⁰ A Kúria Kfv.II.37.191/2013/8. sz. határozata.

²¹ Sik-Simon (2016): i.m. 26.

²² A Tanács irányelve (1986. december 22.) a fogyasztói hitelre vonatkozó tagállami törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről (87/102/EGK).

²³ Az Európai Parlament és a Tanács 2008/48/EK irányelve (2008. április 23.) a fogyasztói hitelmegállapodásokról és a 87/102/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről.

²⁴ Ld. a 2008/48/EK irányelv (9) preambulumbekzdését: Teljes harmonizációra van szükség annak biztosítására, hogy a Közösségben valamennyi fogyasztó érdekeit magas szinten és egyenlő módon védelmezzék, illetve, hogy valódi belső piacot lehessen létrehozni. Ezért a tagállamok nem tarthatnak fenn vagy vezethetnek be olyan nemzeti rendelkezéseket, amelyek eltérnek az ezen irányelvben meghatározottaktól. Ilyen korlátozás azonban csak olyan esetben alkalmazandó, amikor harmonizált rendelkezések szerepelnek ebben az irányelvben. Ilyen harmonizált rendelkezések hiányában a tagállamok szabadon tarthatnak fenn vagy vezethetnek be nemzeti jogszabályokat.

rendelkezését közelebből megvizsgálám, szeretném kiemelni, hogy a fogyasztó fogalom tekintetében mindhárom jogi aktus lényegében azonos meghatározással operál (saját kereskedelmi vagy szakmai tevékenységi körén kívül eső *célból* eljáró *természetes* személy).²⁵

A 2023-ban elfogadott direktíva néhány fontosabb újítását megvizsgálva szembeötlő, hogy az több ponton is utal a *digitalizáció* jelentette kihívásokra és külön foglalkozik egy *kiemelten sérülékeny csoporttal*, a ráktúlélőkkel, rögzítve, hogy esetükben egyenlő hozzáférést kell biztosítani a hitelmegállapodásokhoz kapcsolódó biztosításhoz.²⁶ E szabályozás hátterében az áll, hogy a ráktúlélők egyik jellemző problémája a hitelekhez vagy biztosításokhoz való hozzáférés megtagadása, ezért jogi intézkedésekre van szükség a hátrányos megkülönböztetés leküzdése és a társadalmi befogadás előmozdítása érdekében.²⁷

Az irányelv – előremutató módon – rendszerszinten *összekapcsolja a fogyasztóvédelmet és az adatvédelmet*, előírva, hogy a fogyasztóktól csak a szükséges és arányos mértékben kérhetők és kezelhetők a pénzügyi helyzetre vagy a hitelképességre vonatkozó adatok.²⁸ (Itt jegyzem meg, a hitelképességi vizsgálattal kapcsolatos adatkezelési visszaéléseket már az általános adatvédelmi rendelet²⁹ alapján is megállapított az adatvédelmi hatóság.³⁰) Megjelenik az irányelvben a *mesterséges intelligencia* (MI) és az automatizált adatkezelés, mint létező valóság és ezzel kapcsolatban quasi alapelveként rögzíti, hogy a fogyasztók számára biztosítani kell a jogot arra, hogy a hitelező részéről emberi beavatkozást kérjen.³¹

3. Változó körülmények – változó viszonyítási pontok – a jogalkalmazó felelőssége

Különböző tényezők – melyek között apjainkban kiemelkedő szerepe van a technikai fejlődésnek³² és az ezzel járó kockázatoknak³³ – hatására az

²⁵ 87/102/EKG irányelv 1. cikk (2) a) pont, 2008/48/EK irányelv 3. cikk a) pont, 2023/2225 irányelv 3. cikk 1. pont.

²⁶ 2023/2225 irányelv (48) preambulum bekezdés.

²⁷ Belső Piaci és Fogyasztóvédelmi Bizottság (2022): Jelentés a fogyasztói hitelekéről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvre irányuló javaslatról (COM(2021)0347 – C9-0244/2021 – 2021/0171(COD)), 128.

²⁸ Ld. külön a 2023/2225 irányelv (55) preambulumbekezdését.

²⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.

³⁰ Ld. pl. a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság NAIH-497-14/2022. ügyben hozott határozatát.

³¹ 2023/2225 irányelv (56) preambulum bekezdés, továbbá 13. cikk, 18. cikk (9) bekezdés.

³² A *digitális transzformáció* napjainkban zajló folyamatában évről évre növekszik azon fogyasztók száma, akik az internet segítségével, online módon kötnek szerződést valamely fogyasztási cikk megvásárlására vagy valamely szolgáltatás igénybevételére. Ennek során „az algoritmusok, az automatizált döntéshozatal és a mesterséges intelligencia (MI) alkalmazása révén az online környezet erőteljesen hajtja a fogyasztóról szerezhető információk gyűjtését és értékelését, továbbá a fogyasztó

elvárhatóság mércéje és ezáltal az *átlagfogyasztó*, valamint a *kiszolgáltató csoportok kategóriája folyamatosan mozgásban van*, ezért a fogyasztóvédelem céljainak, sőt végső soron az igazságosság elvének érvényesülése („*sum cuique tribuere*”) is megköveteli, hogy a jogalkotó és jogalkalmazó folyamatosan vizsgálja, kinek, mikor, milyen szintű védelem jár. Ez azonban nem újkeletű probléma, hiszen maga a fogyasztó fogalom, illetve a fogyasztói minőség sem statikus (még adott időpillanatban, adott jogszabályi keretek között sem!), hanem *szituációhoz (jogviszonyokhoz) kötött kategória*, tehát azt feltételezi, hogy „az ügyleti cél a jogviszonyra lépő természetes személy önálló foglalkozása gyakorlásán és gazdasági tevékenységén kívül essék.”³⁴ Ezek alapján nem csak a fogyasztóktól, hanem a jogalkotótól és a jogalkalmazótól is fokozott körültekintés, tájékozottság várható el az aszimmetrikus helyzetek és a különböző érdekek kiegyensúlyozására tett erőfeszítéseik során...

Források jegyzéke:

- Boros Dominik (2023): *Szorgos keresők vagy lusta használók?.. avagy az átlagfogyasztó képének alakulása és fajtái az európai uniós jogban*. Kozjavak.hu Blogbejegyzés, 2023. 10. 07. Elérhető: <https://kozjavak.hu/szorgos-keresok-vagy-lusta-hasznalok-avagy-az-atlagfogyaszto-kepenek-alakulasa-es-fajtai-az-europai?page=1> (2024.02.16.)
- Csöndes Mónika (2017): A Ptk. 6:143. § (2) bekezdésébe foglalt előreláthatósági korlát szabályának tényállási elemeiről. *Polgári Jog* 2. évf., 2. sz.
- Dudás Katalin (2011): Napjaink egyik jellemző trendje, a tudatos fogyasztás értelmezése. *Társadalomkutatás*, 29. évf., 3. sz., 315-334.
- Gyuris Árpád (2018): A reasonable fogalma az angol magánjogban, különös tekintettel a szerződési jogra. *JURA*, 24. évf., 2. sz., 345-353.

döntésére is előre tervezett (vagy ritkábban, nem szándékolt) módon befolyást gyakorol.” Pusztahelyi Réka - Czibrik Eszter (2022): Online kereskedelmi gyakorlatok tisztességtelensége a Booking.com döntés tükrében, 79. o. *Miskolci Jogi Szemle*, 17. évf., 1. sz., 78-96.

³³ „A Big Data korszakában az adatok megszerzhetősége, az algoritmusok belépése az adatok elemzésébe és az információ áramlásába, a fogyasztók profilizálása - a fogyasztók preferenciái alapján történő profilalkotás -, és a tartalmak, üzenetek, hirdetések "targetálhatósága" - a fogyasztói profilhoz igazított célzás - egy újszerű, üzleti alapú manipulációs modellt hoz létre. Az algoritmusok nemcsak felismerik, hanem formálják is a viselkedésünket. Mindehhez hozzájön, hogy a kapuőrök megváltoztak, a tartalomszűrés kontrollja kicsúszik az állami policy alkotó kezéből, magánvállalatok szűrik és felügyelik a tartalmakat, üzeneteket.” Pázmándi Kinga (2020): A jogi értelemben vett fogyasztókép átfarmálódásáról, azaz mit üzen a viselkedési közgazdaságtan a jogi beavatkozás paradigmájáról. *Gazdaság és Jog*, 28. évf., 11-12. sz., 73-77.

³⁴ Vékás Lajos (2008): Bírálat és jobbító észrevételek az új Ptk. kormányjavaslatához. *Magyar Jog*, 55. évf., 9. sz., 577-590.

- Hajmási Petra (2017): Fogyasztóvédelem - fogyasztó – átlagfogyasztó. Definíció-megfelelőségi analízis. *Opuscula Iuvenum Excellentissima* 1. évf., 2. sz. 31.
- Hámori Antal (2009): A „fogyasztó”-fogalom „dilemmái” különös tekintettel az Fgytv. módosításában és az új Ptk.-javaslatban foglaltakra. *Magyar Jog*, 56. évf., 2. sz. 88-97.
- Hámori Antal (2009): A fogyasztóvédelem közigazgatási „útvesztői” (a „fogyasztó” fogalom „dilemmái”), 163. In: Majoros, Pál (szerk.): *BGF Tudományos Évkönyv 2008: Kultúraközi párbeszéd az üzleti világban*. Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF). 150-166.
- Papp Tekla (2014): Jogi szilánkok a magyar Ptk. rekodifikációja kapcsán. In: Szalma J. (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken 2013*; Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék. 170-183.
- Pázmándi Kinga (2010): A reklám fogyasztóvédelmi jogi megítélése, 275. In: Szikora Veronika (szerk.): *Magyar fogyasztóvédelmi magánjog – Európai kitekintéssel*. Fogyasztóvédők Magyarországi Egyesülete (FOME), Debrecen, 251-287.
- Pázmándi Kinga (2020): A jogi értelemben vett fogyasztókép átfarmálódásáról, azaz mit üzen a viselkedési közgazdaságtan a jogi beavatkozás paradigmájáról. *Gazdaság és Jog*, 28. évf., 11-12., 73-77.
- Pusztahelyi Réka - Czibrik Eszter (2022): Online kereskedelmi gyakorlatok tisztességtelensége a Booking.com döntés tükrében. *Miskolci Jogi Szemle*, 17. évf., 1. sz, 78-96.
- Sik-Simon Rita (2016): Fogyasztókép és szabályozás. *MTA Law Working Papers*, 3. évf., 2. sz.
- Szabó Péter (2017): A fogyasztó fogalma és a fogyasztói szerződés értékelésének egyes kérdései az Európai Unió Bíróságának néhány újabb döntése tükrében. *Európai Jog*, 17. évf., 1. sz, 1-6.
- Vékás Lajos (2008): Bírálat és jobbító észrevételek az új Ptk. kormányjavaslatához. *Magyar Jog*, 2008 55. évf., 9. sz. 577-590.
- Veres Zoltán (2018): *A pénzügyi fogyasztóvédelem egyes alapkérdései. Jogdogmatikai, történeti, rendszertani alapok jogalkalmazási és metajurisztikus kitekintéssel*. PhD értekezés, Budapest, 246.
- A Tanács irányelve (1986. december 22.) a fogyasztói hitelre vonatkozó tagállami törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről (87/102/EGK).
- Az Európai Parlament és a Tanács 2005/29/EK irányelve (2005. május 11.) a belső piacon az üzleti vállalkozások fogyasztókkal szemben folytatott tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatairól, valamint a 84/450/EGK tanácsi irányelv, a 97/7/EK, a 98/27/EK és a 2002/65/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvek, valamint a 2006/2004/EK európai parlamenti és tanácsi

rendelet módosításáról („Irányelv a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról”) – UCP Irányelv.

- Az Európai Parlament és a Tanács 2008/48/EK irányelve (2008. április 23.) a fogyasztói hitelmegállapodásokról és a 87/102/EGK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről – GDPR rendelet.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2023/2225 irányelve (2023. október 18.) a fogyasztói hitelmegállapodásokról és a 2008/48/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről.
- Belső Piaci és Fogyasztóvédelmi Bizottság (2022): Jelentés a fogyasztói hitelekéről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvre irányuló javaslatról [COM(2021)0347 – C9-0244/2021 – 2021/0171(COD)], 128.
- Kúria 2/2014. Polgári jogegységi határozata
- Kúria Kfv.II.37.191/2013/8. sz. határozata
- Fővárosi Ítéltábla 2.Kf.27.171/2012/4. számú határozata
- Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsának Vj-39/1999/32. sz. határozata
- Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsának Vj-3/2010/32. sz. határozata
- Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság NAIH-497-14/2022. ügyben hozott határozata
- C-122/10. sz. a Konsumentombudsmannen és a Ving Sverige AB ügyben 2011. május 12-én hozott ítélet (ECLI:EU:C:2011:299).

AZ ÉLETKORHOZ KÖTÖTT SZEMÉLYI JÖVEDELEMDÓ KEDVEZMÉNYEK KÉRDÉSEI*

Kovács Adrienn Lilla¹

Az adószuverenitás keretében minden tagállam saját társadalmi, gazdasági, kulturális elvárásainak megfelelően alakíthatja ki adópolitikáját. Az adórendszerek meghatározó eleme a jövedelem típusú adók köre, azon belül is a személyi jövedelemadó (a továbbiakban: szja) minden európai uniós tagállamban megtalálható. Ugyanakkor jelentős különbségek lehetnek abban, hogy kit és milyen mértékben adóztat az állam: vannak-e kedvezményes jövedelem típusok, személyes jellemzőkhöz kapcsolódó mentességek, illetve kedvezmények.

1. Bevezetés

A magyar személyi jövedelemadóztatás 2011 után – különösen az Alaptörvény elfogadását követően – kiemelkedően fontos szerepet kapott a központi költségvetési bevételek vonatkozásában. Az egyes adóalap kedvezmények és mentességek bevezetésével az állam célja nemcsak a családok jobb megélhetésének biztosítása, és a magasabb jövedelemszerzési lehetőségek elősegítése, de meghatározott esetekben a gyermekvállalási hajlandóság ösztönzése is volt.² A hazai adórendszer megfelelő kialakítása elősegíti az államháztartás (továbbiakban: ÁHT) redisztribúciós, valamint stabilizációs céljainak megvalósítását.³ A szakirodalom álláspontja is egyező abban, hogy az ÁHT megfelelő működése és szervezése elengedhetetlen ahhoz, hogy az állami jövedelem-újraelosztás megfelelően megvalósuljon.

Az adózással összefüggésben megállapítható, hogy annak célja a kiadások, a hazai költségvetés fedezése, az állami funkciók megfelelő biztosítása. Minden adó gyakorol valamilyen hatást az érintett adófizetők magatartásaira és döntéseire. Ennek eredményeképpen az adók értelmezhetők gazdaságpolitikai szabályozó eszközként, valamint társadalompolitikai eszközként is.⁴

A hazai adórendszerben számos kedvezmény és mentesség található a személyi jövedelemadó szabályozásával összefüggésben. 2022. január 1. napjától

* DOI 10.21867/KjK/2024.1.3.

¹ Hoffman István, egyetemi docens, ELTE-ÁJK

² Árva Zsuzsanna: *Nagykommentár Magyarország Alaptörvényéhez, 2. A gyermekvállalás támogatása.* <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1100425.ATV/ts/20240401/lr/chain124> (2024. 05. 15.)

³ Lakatos Mária (2020): *Adózás I.*. Budapest, Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634546504> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/m480adz_11_p2/#m480adz_11_p2 (2023. 11. 20.)

⁴ Halász Zsolt – Szabó Ildikó – Varga Erzsébet (2021): *Adótan és Adóeljárási*, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., https://mersz.hu/dokumentum/NOV1030_26/ (2024. 05. 15.)

lépett hatályba a személyi jövedelemadóról szóló törvény azon módosítása, mely a köznapi szóhasználatban a 25 év alatti személyek adómentességeként jelent meg. E kifejezés azonban nem egészen pontos, így a tanulmány keretei között elsőként ezen új adóalapot csökkentő kedvezmény tartalmi és gyakorlati kérdéseit járom körül.

Jelen tanulmány célja többes. Mindenekelőtt arra a kérdésre szeretnék választ adni, hogy megvalósul-e az állami gondoskodás az adóalapcsökkentő-kedvezmények biztosításával, valamint hozzájárul, hozzájárulhat-e az említett kedvezmények bevezetése a gyermekvállalási hajlandóság ösztönzéséhez. E mellett célja annak bemutatása is, hogy mennyiben változott a családok és a fiatal munkavállalók támogatása hazánkban. A tanulmányom második részében röviden azt vizsgálom, hogy miként alakultak hazánkban a személyi jövedelemadóból származó bevételek 2020 és 2022 között, a 25 év alatti fiatalok adóalapcsökkentő-kedvezményének bevezetésének hatására.

2. A személyi jövedelemadó

A közjogi bevételek – különösen az adó jellegű bevételek – legfontosabb jellemzője, hogy az állami szuverenitásból eredeztethető adókimutási jogon alapulnak. A központi költségvetés részére fizetendő adók közé tartozik az szja-n túlmenően például az általános forgalmi adó, a társasági adó, valamint a jövedéki adó is.⁵

Hazánkban a személyi jövedelemadóra vonatkozó rendelkezéseket a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXCVII. törvény (a továbbiakban: Szja tv.) tartalmazza.⁶ Az Szja tv. hatályba lépésével a hazai jogalkotás célja az volt, hogy Magyarország állampolgárai törvényi keretek között teljesíthessék a közterhekhez történő hozzájárulás alkotmányos kötelezettségét.⁷ Ezáltal hazánk a jogalkotás keretében konkrét és mindenkre vonatkozó szabályokat, valamint feltételeket állapít meg az állampolgárokkal szemben az egyes adófajták megfizetésére vonatkozóan. Az adófizetési kötelezettség mellett a már említett adóalap csökkentő kedvezmények szabályozására is jogszabályi keretek között kerül sor. Ezek a szabályok minden, az egyes kedvezményeket igénybe vevő állampolgár számára jogosultságokat és kötelezettségeket állapíthatnak meg. A jogalkotás céljának meghatározását követően, de még az általam választott két kedvezmény részletes vizsgálata előtt elhatárolom egymástól az adókedvezmény, az adóalap csökkentő kedvezmény, valamint az adómentesség

⁵ Halász Zsolt – Klicsu László (2023): *Költségvetési jog*. Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft., <https://doi.org/10.55413/9789635942060> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/NOV1033_7_p1/#NOV1033_7_p1 (2023. 11. 20.)

⁶ A személyi jövedelemadóról szóló CXCVII. törvény

⁷ Szamkó Józsefné (2019): *Költségvetési szervek gazdálkodása és pénzügyei*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1559_107_p3/#YOV1559_107_p3 (2023. 11. 20.)

fogalmát. Ennek lényegét abban látom, hogy bár a három fogalom igen hasonló, azonban a gyakorlatban lényegesen különböznek egymástól.

Adókedvezményről akkor beszélünk, amikor az állam részére az adóalany a számított adó meghatározott hányadát köteles megfizetni adóként. Ebben az esetben az állam lemond az őt megillető adó bizonyos részéről egy meghatározott egyéb cél elérése érdekében. Ez azt jelenti, hogy az adókedvezmény értékét az adóalanyak nem kell megfizetnie, azt a már számított adóból levonhatja. Az adókedvezmény biztosításával a kormányzat célja többek között, a beruházások ösztönzése, a gazdaság fellendítése, elmaradott térségek felzárkóztatása, meghatározott tevékenységek, illetve termékek támogatása, alacsony jövedelmű állampolgárok nyilvántartási költségeinek csökkentése, valamint az igazságos és arányos közteherviselés megvalósítása.⁸

Tekintettel arra, hogy jelen tanulmány keretein belül az szja vonatkozásában vizsgálódok, fontosnak tartom, hogy megemlítsek egy példát az ezen adófajttával kapcsolatban biztosított adókedvezmények köréből. Családi adókedvezmény, amely kedvezménytípus a családok támogatására jött létre. Az a magánszemély veheti igénybe, akinek olyan családtagja – például kiskorú gyermeke – van, aki eltartottnak minősül. A mértékét az határozza meg, hogy hány kedvezményezett eltartott van az adott családban. Minél több az eltartottak száma, annál magasabb összegű családi adókedvezmény vehető igénybe.⁹

Az adóalapcsökkentő-kedvezmények csoportjába sorolható kedvezmények az adó alapját csökkentik. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a bruttó jövedelemből kell levonni a kedvezmény összegét és kizárólag a fennmaradt összeg vonatkozásában kell az adót, tehát az szja vonatkozásában jelenleg 15% adót megfizetni. Ez röviden azt jelenti, hogy végsősoron egy alacsonyabb, a kedvezmény értékével csökkentett összeg után fizet az állampolgár adót.¹⁰

Az adómentességnek két esetét tudjuk meghatározni, az egyik, hogy egy jogi személy vagy adott esetben magánszemélynek meghatározott tételekre nem kell tekintettel lennie, azokat nem kell figyelembe vennie az adó alapjának számításakor. Adómentességről beszélhetünk azonban akkor is, amikor egy jogi

⁸ Az adómentesség és az adókedvezmény – Az adókedvezmény fogalma és célja, https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/0d0cc85d-f7b5-41fb-aec0-d1b8362c7ebf_e90c4562-46d5-4b3a-a5ed-d640f67b512a_789269ab-d7d4-4dc8-ad12-2230bbe38ec6_f15286ef-71d9-4753-8f97-b5e619342b35_1cf177d6-dd58-4abb-97b4-4fc96027cd35_db186e33-dbfd-486f-b27f-48a643bfa0af_21c94186-1f4d-420a-b70b-acc7bc206c88_2a784e9e-994d-4255-8d7e-c5c7887ad7ea, (2024. 04. 26.)

⁹ Az adómentesség és az adókedvezmény – Adókedvezmények társasági adó és jövedelemadó esetén, https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/0d0cc85d-f7b5-41fb-aec0-d1b8362c7ebf_e90c4562-46d5-4b3a-a5ed-d640f67b512a_789269ab-d7d4-4dc8-ad12-2230bbe38ec6_f15286ef-71d9-4753-8f97-b5e619342b35_1cf177d6-dd58-4abb-97b4-4fc96027cd35_db186e33-dbfd-486f-b27f-48a643bfa0af_21c94186-1f4d-420a-b70b-acc7bc206c88_13bc6c0d-bb31-4857-b625-d90de4b5db71 (2024. 04. 26.)

¹⁰ Társadalombiztosítás érthetően – Adóalapot Csökkentő Kedvezmények, <https://tb-neked.hu/adoalapot-csokkento-kedvezmenyek/> (2024. 04. 27.)

személynek vagy magánszemélynek egyáltalán nem kell adót fizetnie. Az adómentesség megvalósulhat például kis forgalmú, kis bevételű vállalkozások, valamint magánszemélyek, illetve meghatározott tevékenységek és termékek esetében. Jelen tanulmány keretein belül az szja vonatkozásában vizsgálódok, erre való tekintettel fontosnak tartom kiemelni, hogy az szja alóli mentesség azt jelenti, hogy valakinek nem kell adóbevallást készítenie. Ennek meghatározása, hogy ki jogosult adómentességre leggyakrabban a jövedelem típusától függ. Az szja vonatkozásában kettő esetet különböztetünk meg, amikor a magánszemélynek nem kell sem elkészítenie, sem pedig benyújtania az adóbevallását: így, ha egy adott évben egyáltalán nem volt jövedelme, vagy ha csak az alábbi jogcímenek volt jövedelme:

- a. bevétel, amit a törvény szerint nem köteles bevallani, mint például a segélyek, a kamatbevétel, valamint a családi pótlék,
- b. járandóság, amely adóterhet nem visel, mint például a nyugdíj, a gyás, a lakhatási támogatás, valamint az ösztöndíj.¹¹

Az adómentesség, valamint -kedvezmény közötti főbb különbségek, hogy az utóbbi esetében van egy elkészített bevallás, az adóalanynak ennek keretében ki kell számolnia a fizetendő adó összegét. Az így megállapított értéket csökkentheti a részére járó adókedvezmény értékével, amennyiben a törvényi feltételek teljesülése esetén az számára megállapítható. Az adómentesség esetén azonban arról van szó, hogy az adóalanynak nem kell adóbevallást készíteni, hiszen egyáltalán nem kell adót fizetnie az adómentes jövedelme, valamint tevékenysége után.¹²

Az említett három fogalom bár igen hasonlóknak tűnik, tartalmukban meglehetősen különböznek egymástól. Ez indokolja azt, hogy egyáltalán nem mindegy, mely csoportba soroljuk az egyes kedvezményeket. Jelen tanulmány keretein belül a 25 év alatti fiatalok, valamint a 30 év alatti anyák kedvezményét vizsgálom. Ezen kedvezmények vonatkozásában – tekintettel a fentebb kifejtett szabályokra – egyértelműen megállapítható, hogy az adóalapcsökkentő kedvezmények csoportjába tartoznak, tekintettel arra, hogy mind a kettő kedvezmény esetében az adóalap csökkentéséről van szó.

Mielőtt rátérnék a 25 év alatti fiatalok, valamint a 30 év alatti anyák kedvezményének részletesebb vizsgálatára, érdemesnek tartom megemlíteni, hogy az általam választott két kedvezmény mellett számos más adózással, valamint a szja-val összefüggő kedvezmény és mentesség vehető igénybe

¹¹ Az adómentesség és az adókedvezmény – Adómentesség fogalma és példák adómentességre, <https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/szakkepzes/kozgazdasagtan/mikrookonomia-12-evfolyam/az-adomentesség-es-az-adokedvezmény/adomentesség-fogalma-es-peldak-adomentességre> (2024. 04. 26.)

¹² Az adómentesség és az adókedvezmény – Adókedvezmény és adómentesség összehasonlítása, https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/0d0cc85d-f7b5-41fb-aec0-d1b8362c7ebf_e90c4562-46d5-4b3a-a5ed-d640f67b512a_789269ab-d7d4-4dc8-ad12-2230bbe38ec6_f15286ef-71d9-4753-8f97-b5e619342b35_1cf177d6-dd58-4abb-97b4-4fc96027cd35_db186e33-dbfd-486f-b27f-48a643bfa0af_21c94186-1f4d-420a-b70b-acc7bc206c88_14fd49e2-1522-439a-a69f-1020fa46bbbb (2024. 04. 26.)

Magyarországon. Ennek fontosságát abban látom, hogy míg az általam vizsgálat alá vetett kedvezmények esetében elmondható, hogy központi elemét és egyben igénybevételének legfontosabb feltételét az adóalanyok életkora jelenti, addig a többi kedvezmény vonatkozásában az adófizető állampolgár életkora nem releváns. A kedvezmények igénybevételi lehetősége tekintetében van egy meghatározott sorrend, amely a következő:

1. négy vagy több gyermeket nevelő anyák kedvezménye,
2. 25 év alatti fiatalok kedvezménye,
3. 30 év alatti anyák kedvezménye
4. személyi kedvezmény,
5. első házások kedvezménye,
6. családi kedvezmény,
7. családi járulékkedvezmény.

Ez azt jelenti, hogy a kedvezmények az érvényesítési sorrendnek megfelelően vehetők igénybe, a sorrendtől eltérni nem lehet.¹³

A továbbiakban azonban kizárólag az általam választott két kedvezmény jogi szabályozását, érvényesíthetőségét, indokoltságát, valamint társadalmi hatásait vizsgálom.

2.1. A 25 év alatti fiatalok kedvezménye

Az elemzett kedvezménnyel kapcsolatban megállapítható, hogy az érvényesítési sorrendben a négy vagy többgyermekes anyák kedvezménye után, de a személyi kedvezmény, az első házások kedvezménye, a családi kedvezmény, valamint a családi járulékkedvezmény előtt vehető igénybe. Abban az esetben tehát, ha van egy 24 éves édesanya, akinek van 4 gyermeke, elsőként a négy vagy több gyermeket nevelő anyák kedvezményét tudja érvényesíteni, és sem a 25 év alatti fiatalok, sem pedig a 30 év alatti anyák kedvezménye nem vehető igénybe számára.

Ezzel összefüggésben lényeges megemlíteni, hogy abban az esetben, ha az első házások kedvezményének igénybevételére jogosult házaspár mind a kettő tagja 25 év alatti, az első házások kedvezményét legkorábban, abban a hónapban lehet érvényesíteni, amely azt a hónapot követi, amikor valamelyik házastárs a 25. életévét betöltötte.¹⁴ Tegyük fel például, hogy K.I. és felesége N.A. jogosultak voltak az első házások kedvezményének igénybevételére, azonban mind a ketten 23 évesek. K.I. 2023 júniusában, felesége pedig 2023 októberében töltötte be a 25. életévét. Ez azt jelenti, hogy mivel a 25 év alatti

¹³ Nemzeti Adó- és Vámhivatal (2023), <https://nav.gov.hu/ado/szja/szja-kedvezmenyek-2023/25-ev-alatti-fiatalok-kedvezmenye> (2023. 11. 25.)

¹⁴ Könyveléscentrum, SZJA adókedvezmény rendszere 2023, <https://konyvelocesentrum.hu/aktualis/szja-adokedvezmeny-rendszere/> (2023. 11. 26.)

fiatalok kedvezménye megelőzi az első házások kedvezményét, utóbbit legkorábban 2023 júliusában tudják érvényesíteni.¹⁵

Az Szja tv. rendelkezése kimondja, hogy „a 25. életévét be nem töltött magánszemély (a továbbiakban: fiatal) az összevont adóalapját a 25 év alatti fiatalok kedvezményével csökkenti.” Ezzel összefüggésben érdemes megemlíteni, hogy mi is az az összevont adóalap. Az Szja tv. értelmében az adóévben kötelezettség alá eső valamennyi önálló, nem önálló tevékenységből származó, valamint egyéb bevételből megállapított jövedelem továbbá átalányadózás esetén az egyéni vállalkozói, a mezőgazdasági őstermelői bevételből az átalányban megállapított jövedelem. Ha a jövedelem után a magánszemély kötelezett a szociális hozzájárulási adó megfizetésére (kivéve, ha az költségként elszámolható, vagy azt számára megtérítették), a megállapított jövedelem 89 százalékát kell jövedelemként figyelembe venni.¹⁶ Ez azért lényeges, mert ennek alapján állapítható meg, hogy mely összegekkel lehet számolni a kedvezmény érvényesítése során.

Az adóalapcsökkentő-kedvezmény bevezetésére 2022. január 1. napján került sor.¹⁷ A szabályozás, illetve maga a kedvezmény tehát meglehetősen új. Első alkalommal azon jövedelmekre vehető igénybe, amelyeket 2021. december 31. után szereztek. A kedvezmény azon bevételek tekintetében azonban, amelyek munkaviszonyból származnak első alkalommal egyrészt az említett időszakra elszámolt, másrészt a 2022-es évet megelőző időszakra vonatkozó, de 2022. január 10. napját követően kifizetett jövedelem adókötelezettsége tekintetében alkalmazható.¹⁸ Azonnal szembetűnő feltétel a kedvezménnyel kapcsolatban a 25. életév be nem töltése. A törvény értelmében ez azt jelenti, hogy azok a hónapok vehetők jogosultsági hónapként figyelembe, amikor a 25. életévét még nem töltötte be a fiatal, így a legutolsó figyelembe vehető hónap az, amikor a 25. életévét betölti.¹⁹ A kedvezmény pedig csak azon jövedelmek tekintetében érvényesíthető, amelyeket a fiatal a jogosultsági hónapban szerzett. Ez a szabályozás azonban magával hoz kettő nagyon fontos korlátozást is. Egyrészt, ha a fiatal munkavállaló az őt megillető kedvezménykeretet azért nem tudta maradéktalanul érvényesíteni a jogosultsági időszakban megszerzett jövedelmére, mert a jogosultsága az év közben megszűnt – azaz a jogszabályban meghatározott korhatárt elérte –, a továbbiakban nem érvényesítheti a kedvezménykeret fennmaradó részét. Másrészt a korábbihoz hasonló korlátozás, hogy ha az egész adóév tekintetében nem áll fenn a fiatal jogosultsága és a feltételeknek megfelelő, azaz a jogosultsági hónapokban az általa szerzett, önálló tevékenységből származó jövedelme nem állapítható meg más módon,

¹⁵ Saját magyarázat.

¹⁶ A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény

¹⁷ Nemzeti Adó- és Vámhivatal, <https://nav.gov.hu/ado/szja/25-ev-alatti-fiatalok-kedvezmenye> (2023. 11. 26.)

¹⁸ NAV (2022): Szja adóalap-kedvezmények 2022. *Szja adóalap-kedvezmények*, 73. számú információs füzet, 9. o.

¹⁹ A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény

azt az ilyen címen szerzett adóévre vonatkozó jövedelmének, a kedvezmény szempontjából figyelembe vehető hónapokkal arányos részeként kell tekintetbe venni. Amennyiben gyakorlati példával szeretnénk szemléltetni az előzőekben bemutatott korlátot, tegyük fel, hogy van egy fiatal, aki a 25. életévét 2022. április 4. napján tölti be, és ugyanazon év januárjában köt egy megbízási szerződést, amely hat hónapra szól, viszont az Szja tv. rendelkezéseinek megfelelően ebből az időszakból jogosultsági időként mindössze négy hónap vehető figyelembe. A fiatal által kötött megbízási szerződés alapján létesült megbízási időszak tekintetében a jövedelme 600 000 forint, amelyet az előzőekben leírtaknak megfelelően 4:2 arányban kell megosztani. Ez azt jelenti, hogy a 600 000 forintos jövedelmet először elosztjuk a megbízási időszak számával, tehát hat hónappal, majd az így kapott 100 000 forintot megszorozzuk a jogosultsági időszakként elszámolható hónapok számával, azaz négygel, és az eredményként kapott 400 000 forint képezi a fiatalok kedvezményének alapját. Nem szabad azonban megfedkezünk a vizsgált időszakban fennmaradó két hónapról sem, amelyek esetében a fiatal már nem jogosult a kedvezmény igénybevételére, hiszen a 25. életévét betöltötte. Ennek számítása az előzőhöz hasonlóan történik, azaz a jövedelmet elosztjuk a megbízási időszak számával, majd megszorozzuk kettővel, tehát azon hónapok számával, amelyek jogosultsági időként már nem vehetők figyelembe. Az így kapott 200 000 forintos eredmény a fiatal adóköteles jövedelme.²⁰

A kedvezmény érvényesítésével kapcsolatban elmondható, hogy annak igénybevételét a fiatalnak nem kell kérnie, hiszen azt a munkáltató, adott esetben a rendszeres bevételt juttató kifizető automatikusan veszi figyelembe a jogosultsági hónapok tekintetében. Ez azt jelenti, hogy akkor kell a kedvezménnyel kapcsolatban nyilatkoznia a fiatalnak, ha az adóelőleg megállapításakor nem kéri, vagy kéri annak figyelembevételét, de csak a kedvezmény egy részére vonatkozóan.²¹

A fiatalokat megillető kedvezmény havi maximális összege 2022-ben 433 700 forint, amely alapján az adómegetakarítás havi mértéke 65 065 forint volt.²² Ezzel szemben 2023-ban a kedvezmény összege havonta 499 952 forintra, míg az adómegetakarítás mértéke 74 993 forintra emelkedett.²³ A kedvezmény összegével kapcsolatban lényeges szabályozás az Szja tv.-ben megállapított rendelkezés, amely kimondja, hogy *„a kedvezmény összege adóévenként legfeljebb a jogosultsági hónapok számának és a teljes munkaidőben alkalmazásban állók Központi Statisztikai Hivatal által hivatalosan közzétett, a tárgyévet megelőző év július hónapjára vonatkozó*

²⁰ NAV (2022): Szja adóalap-kedvezmények 2022. *Szja adóalap-kedvezmények*, 73. számú információs füzet, 8-9. o.

²¹ Nemzeti Adó- és Vámhivatal, <https://nav.gov.hu/ado/szja/25-ev-alatti-fiatalok-kedvezmenye> (2023. 11. 26.)

²² Uo.

²³ Uo.

nemzetgazdasági szintű bruttó átlagkeresetnek a szorzata."²⁴ Eme törvényi szintű szabályozás is megmutatja számunkra, hogy a kedvezmény sokkalta összetettebb, mint elsőre gondolnánk. Bár az igénybevétel mintegy automatikusan történik, a kedvezmény biztosításának feltételei igen sokrétűek, és nemcsak a jogosultak köre, a jogosultsági idő, de a kedvezmény maximális összege is meglehetősen összetett szabályozást igényel.

Végül, de nem utolsó sorban meghatároznom, hogy melyek azok a jövedelmek, amelyekre érvényesíteni lehet a fiatalok kedvezményét. Ebben a vonatkozásban három csoportot lehet megkülönböztetni. Egyrészt a bérnek minősülő jövedelmeket, amelyeket az Szja tv. 3. §-ának 21. pontja határoz meg. Ide sorolható többek között a munkaviszonyból, valamint közfoglalkoztatási jogviszonyból származó jövedelem, az adóköteles társadalombiztosítási ellátás, valamint azok az adóköteles ellátások is, amelyeket a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló törvény alapján folyósítanak. A második csoportot képezik a nem önálló tevékenységből származó jövedelmek, amelyeket az Szja tv. 29/F. § (2) bekezdésének c) pontja tartalmaz – ebbe a körbe tartozik például a vállalkozói jövedelem szerinti adózást alkalmazó egyéni vállalkozó vállalkozói kivétjére, átalányadózás esetén az átalányban megállapított jövedelme, a mezőgazdasági őstermelő e tevékenységből származó jövedelme, valamint a magánszemély által nem egyéni vállalkozóként kötött, díjazás ellenében történő munkavégzésre irányuló, más szerződés alapján folytatott tevékenységből származó jövedelme. A harmadik csoportot pedig azok a nem önálló tevékenységből származó jövedelmek alkotják, amelyeket a törvény nem említ a bérnek minősülő jövedelmek között.²⁵

Mindezek alapján meglehetősen széles azon jövedelmek köre, amelyekre érvényesíthető a kedvezmény. Összességében mégis azt lehet mondani, hogy a vizsgált kedvezményt elsősorban a képzetesebb és magasabb jövedelemmel rendelkező munkavállaló fiatalok képesek kihasználni.²⁶ Úgy gondolom, hogy ez olyasféle, mint egy matematikai képlet, hiszen minél többet keres az adott fiatal, annál több marad a zsebében. Egy alacsonyabb jövedelemmel rendelkező 25 év alatti fiatalnak, a kedvezmény érvényesítése mellett is alacsony marad a jövedelme.

Véleményem szerint az adóalapcsökkentő-kedvezmény bevezetésével az állam jelentős mértékben ösztönzőleg hat a fiatalok munkavállalási szándékára. Mindemellett azonban úgy gondolom, hogy nemcsak az ösztönző hatása, de a családtámogatás tekintetében is nagyon fontos lehet, hiszen a 25 év alatti fiatalok kedvezményének igénybevételével magasabb jövedelemre tehetnek szert a fiatalok, amely eredményeképpen mind indokolt szükségleteik önmaguk

²⁴ Uo.

²⁵ A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény

²⁶ Karsai Gábor (2021): Válságkezelő vagy választási költségvetés. *Külgazdaság: Körkérdés a járvány utáni újrakezdésről: merre tovább?*, 65. évf., 1-2. sz., 63. o.

részére történő biztosításában, mind pedig a családi háztartás fenntartásához való hozzájárulásban nagyobb szerepet képesek vállalni.

2.2. A 30 év alatti anyák kedvezménye

2023. január 1-től érvényesíthető az Országgyűlés által bevezetett 30 év alatti anyák kedvezménye.²⁷ Megalkotásának indokoltságával összefüggésben fontosnak tartom megemlíteni, hogy az Európai Unió tagországai között hazánkról elmondható, hogy 2022-re a népességfogyás mértéke a legmagasabb. Ezzel összefüggésben a kedvezmény bevezetésének legfőbb célja feltehetően, hogy lassítsák, illetve megállítsák a szülési életkor növekedését, valamint emelkedjék a születések száma. Kuncz Izabella tanulmányából kiderül, hogy az általuk végzett vizsgálódás eredménye értelmében az egyik cél, tehát a gyermekek születésszámának növelése bizonyos mértékben megvalósulni látszik.²⁸ Itt szeretném megjegyezni, hogy véleményem szerint a szülési életkort nem feltétlen képes befolyásolni valamely kedvezmény igénybevételi lehetősége. Személyes tapasztalataim alapján úgy vélem, hogy míg a társadalom meghatározott rétegeiben valóban megállíthatja, vagy legalábbis visszaszoríthatja az életkor emelkedését, más rétegekben, főként a karrierista nők és férfiak körében a gyermekvállalás időpontja is sok esetben kitolódik.

Az Szja tv. 29/G. § (1) bekezdése értelmében „a 30 év alatti anya az összevont adóalapját a 30 év alatti anyák kedvezményével csökkenti.”²⁹ A vizsgált kedvezmény a társadalom meglehetősen szűk rétege tekintetében elérhető, hiszen azok az anyák részesülnek benne, akik 25 és 30 éves koruk között vállalnak gyermeket.³⁰

Az életkor, valamint az érvényesítési sorrend jelentőségét tükrözik az alábbi példák:

- áprilistól kezdve fennáll annak a 26 éves nőnek a jogosultsága, aki 2023. április 4. napján érte el a várandóssága 91. napját,
- a kedvezmény érvényesítésére 2023 januárjától 2023 decemberéig jogosult az az édesanya, aki 2023. január 8. napján szült gyermeket, és ugyanezen év március 8. napján betöltötte a 30. életévét,
- az a 24 éves anya, aki 2023 márciusában szülte meg gyermekét és ugyanezen év augusztus 5. napján a 25. életévét betöltötte, születése hónapjának utolsó napjáig, azaz augusztus 31-ig az érvényesítési

²⁷ Kiss Zoltán (2023): A 30 év alatti anyák kedvezménye és egyéb veszélyhelyzeti kormányrendeletekben szabályozott módosítások. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat* folyóirat, 65. évf., 1. sz., 27. o.

²⁸ Kuncz Izabella (2023): A harmincévesnél fiatalabb anyák szja-kedvezményének várható demográfiai és makrogazdasági hatásai. *Közgazdasági Szemle*, LXX. Évf., 1213-1214. o.

²⁹ A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény

³⁰ Kuncz (2023): i.m.: 1219. o.

sorrendben előbb álló 25 év alatti fiatalok kedvezményére, szeptembertől kezdődően pedig a 30 év alatti anyák kedvezményére válik jogosulttá.³¹

Az életkori korláton túlmenően azonban további feltételeknek is meg kell felelni a kedvezményre való jogosultsághoz. A jogalkotó ebben a körben összekapcsolja a vizsgált kedvezményt a családi kedvezménnyel, és azt mondja, hogy az a 30 év alatti anya jogosult a kedvezményre, aki az Szja tv. 29/A. § (3) bekezdés a) pontja értelmében a vér szerinti vagy örökbefogadott gyermekére tekintettel, vagy ugyanazon bekezdés b) pontja szerinti magzatra tekintettel jogosult családi kedvezmény érvényesítésére. Ezen túlmenően azonban a jogalkotó közös szabályokat állapít meg a 25 év alatti fiatalok kedvezményével, mind a kedvezmény maximális mértéke, mind pedig a figyelembe vehető jövedelmek tekintetében. A jogosultsági hónapokat is a korábbi kedvezményre vonatkozó szabályokhoz hasonlóan kívánja rendezni, hiszen azt mondja, hogy azokat a hónapokat lehet figyelembe venni a kedvezmény igénybevételekor, amikor az érintett anya 30 év alatti és az Szja tv. alapján megállapított családi kedvezményre való jogosultsága fennáll. Legkorábbi időpontja azonban az a hónap, amely a személy 25. évének betöltésének hónapját követi, és legfeljebb azon év utolsó jogosultsági hónapjáig lehet érvényesíteni, amikor az anya a 30. életévét betölti.³²

Mindezek alapján tehát itt is elmondható, hogy 2023-ban a kedvezmény mértéke jogosultsági hónaponként 74 993 forint adómegetakarítást jelent a fiatal anyák számára.³³ A szabályozás értelmében, a jogosultság akkor nyílhat meg, ha 2022. december 31. napját követően a 30 év alatti anya várandóssága a 91. napot eléri, gyermeke születik, vagy gyermeket fogad örökbe.³⁴

Végül, de nem utolsó sorban úgy gondolom, hogy érdemes megemlíteni a kedvezmény érvényesítésével összefüggő eljárási szabályokat is., tekintettel arra, hogy többféle kedvezmény és mentesség létezik hazánkban, amelyek esetében igen lényeges különbségek lehetnek az igénybevételi eljárás során. Előfordulhat, hogy bizonyos esetekben az igénylő állampolgárnak kérelmet kell előterjesztenie, más esetben azonban automatikusan érvényesítésre kerül a kedvezmény vagy mentesség. A 30 év alatti anyák kedvezménye érvényesíthető év közben, valamint a személyi jövedelemadó-bevallásban is, az adóév végén.³⁵ Első lépésként a kedvezményre jogosult nő a kedvezmény érvényesítésére vonatkozó aóelőleg-nyilatkozatot nyújt be az adóelőleg megállapítására kötelezett kifizető számára. Ezt a nyilatkozatot azonban vissza lehet vonni abban az esetben, ha a keletkező befizetési különbözet az adóév tekintetében

³¹ NAV (2022): Szja adóalap-kedvezmények 2022. *Szja adóalap-kedvezmények*, 73. számú információs füzet, 12-13. o.

³² A személyi jövedelemadóról szóló CXVII. törvény

³³ Kiss (2023): i.m. 27. o.

³⁴ NAV (2022): Szja adóalap-kedvezmények 2022. *Szja adóalap-kedvezmények*, 73. számú információs füzet, 10. o.

³⁵ Kovács Nikolett (2023): Hogyan vehető igénybe a 30 év alatti anyák kedvezménye?, *ADOPRAXIS – iránytű adóügyekben*, <https://adopraxis.hu/Cikk/30-ev-alatti-anyak-kedvezmenye> (2024.04.27.)

magasabb lenne, mint tízezer forint. Amennyiben a visszavonás hiánya esetén a különbség valóban meghaladja az említett összeget, a fiatal anyának 12 százalék különbségi bírságot kell megfizetnie, ugyanolyan szabályok szerint, mint amelyek a személyi jövedelemadó megfizetésének kötelezettségére vonatkoznak.³⁶

2.3. A szja bevételek változása 2020 és 2022 között

A két adóalapcsökkentő-kedvezmény vizsgálatát követően szeretnék rátérni nagyon röviden arra a kérdésre, hogy miként alakult az szja-ból származó bevétel az elmúlt néhány év során. Mindezt azért tartom fontosnak, mert az elemzett kedvezmények, valamint a korábban említésre kerülő mentességek bevezetésének hatására a befizetésre kerülő szja mértéke változhat. Egyes adófizetésre köteles állampolgárok mentesülnek, míg mások kevesebb szja-t fizetnek be. Ahogyan a tanulmány elején is említettem a 2020 és 2022 közötti időszakot vizsgálom. Ennek indoka az, hogy a 25 év alatti fiatalok kedvezménye 2022. január 1. napján került bevezetésre. Tekintettel arra, hogy az adóbevallás elkészítésének határideje május 20., a 2023. évre vonatkozóan az adóból származó bevételek összege még nem fellelhető, ennek okán ezen évre vonatkozó értékeket jelen tanulmány keretein belül nem is vizsgálom.

1. táblázat

A személyi jövedelemadóból származó bevételek 2020-2022 között (millió forint)

	2020	2021	2022
Személyi jövedelemadó	2 543 302	2 254 828	3 524 488

Forrás: Központi Statisztikai Hivatal – saját szerkesztés³⁷

Mindenekelőtt fontosnak tartom kiemelni, hogy a fentebb említett adatok elsősorban arra szolgálnak, hogy az adóbevételek változásait szemléltessem. Látható, hogy ebben a három évben folyamatosan emelkedett az szja-ból származó bevétel. Ennek azonban számos oka lehet, mint például a bérek emelkedése vagy akár az infláció is. Ezen adatok vizsgálatakor nagyon sok változót kell figyelembe venni annak érdekében, hogy megállapítható legyen, mi okozza a folyamatos növekedést. Az azonban látható, hogy a számos adókedvezmény, valamint adóalapcsökkentő-kedvezmény bevezetése után sem csökkentek ezek az értékek.

Mindezek után fontosnak tartom megemlíteni a Magyar Nemzeti Bank által készített féléves költségvetési jelentést – 2022. október –, amely külön

³⁶ Kiss (2023): i.m. 28. o.

³⁷ Központi Statisztikai Hivatal (2023). https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0026.html (2024. 04. 27.)

megemlíttette a lakossági jövedelemnövelő intézkedéseket, és kiemeli, hogy a „2022. évi adó és bérintézkedések lakossági nettó jövedelmeket növelő együttes hatása idén meghaladja az 1.700 milliárd forintot.” Kiemelték továbbá a jelentésben, hogy a 25 év alatti fiatalok kedvezményének köszönhetően 140 milliárd forint, tehát a GDP 0,2 százaléka marad a fiataloknál, annak érdekében, hogy ösztönözzék munkavállalásukat.³⁸

3. Összegzés

Tanulmányomban áttekintettem a 25 év alatti fiatalok, valamint a 30 év alatti anyák kedvezményének legfontosabb szabályozási kérdéseit. Véleményem szerint előbbi esetben a jogalkotó szándéka elsősorban a munkavállalásra történő ösztönzés, a mihamarabbi munkába állítás – akár az egyetemi vagy egyéb tanulmányok rovására, illetve a mellett –, valamint a megélhetés és életszínvonal javítása volt. A fiatalokra vonatkozó kedvezmény igénybevételenek lehetőségével az állam mind a szülői háztartásban, mind pedig a már különélő fiatalok számára segítséget nyújt az életszínvonal javításához, az egyénenként eltérő szükségletek megteremtéséhez, valamint adott esetben a szülői háztartás fenntartásához szükséges kiadásokhoz. Utóbbi esetben, tehát a fiatal anyákra vonatkozó kedvezmény tekintetében egyetértek Kuncz Izabella tanulmányában foglaltakkal, miszerint hazánk szándéka ennek a lehetőségnek és jogi szabályozásnak a megteremtésével a szülési életkor emelkedésének visszaszorítása, esetlegesen megállítása, valamint a gyermekvállalás ösztönzése. Az irányadó rendelkezések vonatkozásában megállapítható, hogy a jogalkotó mind a két kedvezmény esetében hasonló sémát követett, és hasonló, esetlegesen ugyanolyan rendelkezések vonatkoznak rájuk. Adóeljárásjogi szempontból a legnagyobb különbség, hogy míg a 25 év alatti fiataloknak nem kell nyilatkozni az adóelőleg érvényesítésének szándékával kapcsolatban, addig a 30 év alatti anyáknak adóelőleg-nyilatkozatot kell benyújtaniuk a kifizetőjük, munkáltatójuk számára. Mivel mind a kettő esetben meglehetősen új rendelkezésekről van szó, úgy vélem, hogy várnunk kell még annak a kérdésnek a megválaszolásával, hogy milyen hatást gyakoroltak a társadalomra, mennyiben volt „eredményes” a kedvezmények bevezetése. Mindent egybevetve úgy vélem, hogy mind a kettő jogosult réteg jelentősen magasabb jövedelemhez juthat a kedvezmények érvényesítése által, mint annak érvényesítése nélkül. Ennek megfelelően a tanulmány elején feltett kérdésre a válaszom az, hogy az állami gondoskodás ebből a szempontból valóban megvalósul. Megjegyzendő azonban, hogy a jövedelmi különbségek az egyes rétegek között nem oldódnak fel, hiszen a kedvezmény érvényesítése után az

³⁸ MNB (2022): *Költségvetési jelentés – Féléves költségvetési jelentés.* <https://www.mnb.hu/letoltes/koltsegvetesi-jelentes-feleves-jelentes-2022.pdf> (2024. 04. 28.)

alacsonyabb jövedelemmel rendelkező jogosultak jövedelmének mértéke alacsonyabb marad, mint a magasabb jövedelemmel rendelkező személyeké. Említésre került a korábbiakban, hogy pénzügyi jogi szempontból mindez azért lényeges, mert az állam a közösség pénzét kezeli. Ezen kedvezmények vizsgálatát követően arra a megállapításra jutottam, hogy az állam tudatosan támogatja a fiatalokat és ösztönzi mind a munkavállalásra, mind pedig a gyermekvállalásra, közvetlenül nem mondhatjuk, hogy mindezen kedvezmények biztosítása miatt az szja-ból származó bevétel csökkenni látszana.

Források jegyzéke:

- A személyi jövedelemadóról szóló CXCVII. törvény
- Árva Zsuzsanna: *Nagykommentár Magyarország Alaptörvényéhez, 2. A gyermekvállalás támogatása.*
<https://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/A1100425.ATV/ts/20240401/lr/chain124> (2024. 05. 15.)
- Halász Zsolt – Klicsu László (2023): *Költségvetési jog.* Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.. <https://doi.org/10.55413/9789635942060> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/NOV1033_7_p1/#NOV1033_7_p1 (2023. 11. 20.)
- Halász Zsolt – Szabó Ildikó – Varga Erzsébet (2021): *Adótan és Adóeljárási*, Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., https://mersz.hu/dokumentum/NOV1030_26/ (2024. 05. 15.)
- Karsai Gábor (2021): *Válságkezelő vagy választási költségvetés. Külgazdaság; Körkérdés a járvány utáni újrakezdésről: merre tovább?*, 65. évf., 1-2. sz. 63. o.
- Kiss Zoltán (2023): *A 30 év alatti anyák kedvezménye és egyéb veszélyhelyzeti kormányrendeletekben szabályozott módosítások. Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat folyóirat*, 65. évf., 1. sz., 27. o.
- Kovács Nikolett (2023) *Hogyan vehető igénybe a 30 év alatti anyák kedvezménye?*, ADOPRAXIS – *iránytű adóügyekben*, <https://adopraxis.hu/Cikk/30-ev-alatti-anyak-kedvezmenye> (2024.04.27.)
- Könyveléscentrum (2023): *SZJA adókedvezmény rendszere*, <https://konyvelescentrum.hu/aktualis/szja-adokedvezmeny-rendszere/> (2023. 11. 26.)
- Központi Statisztikai Hivatal, https://www.ksh.hu/stadat_files/gdp/hu/gdp0026.html (2024. 04. 27.)

- Kuncz Izabella (2023): A harmincévesnél fiatalabb anyák szja-kedvezményének várható demográfiai és makrogazdasági hatásai. *Közgazdasági Szemle*, LXX. Évf., 1213-1214, 1219. o.
- Lakatos Mária (2020): *Adózás I.* Budapest, Akadémiai Kiadó. <https://doi.org/10.1556/9789634546504> Letöltve: https://mersz.hu/hivatkozas/m480adz_11_p2/#m480adz_11_p2 (2023. 11. 20.)
- MNB (2022): *Költségvetési jelentés – Féléves költségvetési jelentés*. <https://www.mnb.hu/letoltes/koltsegvetesi-jelentes-feleves-jelentes-2022.pdf>
- NAV (2022): Szja adóalap-kedvezmények 2022. *Szja adóalap-kedvezmények*, 73. számú információs füzet.
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal, <https://nav.gov.hu/ado/szja/25-ev-alatti-fiatalok-kedvezmenye> (2023. 11. 26.)
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal, <https://nav.gov.hu/ado/szja/szja-kedvezmenyek-2023/25-ev-alatti-fiatalok-kedvezmenye> (2023. 11. 25.)
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal, <https://nav.gov.hu/ado/szja/szja-kedvezmenyek-2023/30-ev-alatti-anyak-kedvezmenye> (: 2023. 12. 10.)
- Szamkó Józsefné (2019): *Költségvetési szervek gazdálkodása és pénzügyei*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., https://mersz.hu/hivatkozas/YOV1559_107_p3/#YOV1559_107_p3 (2023. 11. 20.)
- Társadalombiztosítás érhetően – Adóalapot Csökkentő Kedvezmények, <https://tb-neked.hu/adoalapot-csokkento-kedvezmenyek/> (2024. 04. 27.)
- Az adómentesség és az adókedvezmény – Adókedvezmények társasági adó és jövedelemadó esetén, https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/0d0cc85d-f7b5-41fb-aec0-d1b8362c7ebf_e90c4562-46d5-4b3a-a5ed-d640f67b512a_789269ab-d7d4-4dc8-ad12-2230bbe38ec6_f15286ef-71d9-4753-8f97-b5e619342b35_1cf177d6-dd58-4abb-97b4-4fc96027cd35_db186e33-dbfd-486f-b27f-48a643bfa0af_21c94186-1f4d-420a-b70b-acc7bc206c88_13bc6c0d-bb31-4857-b625-d90de4b5db71 (2024. 04. 26.)
- Az adómentesség és az adókedvezmény – Az adókedvezmény fogalma és célja, https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/0d0cc85d-f7b5-41fb-aec0-d1b8362c7ebf_e90c4562-46d5-4b3a-a5ed-d640f67b512a_789269ab-d7d4-4dc8-ad12-2230bbe38ec6_f15286ef-71d9-4753-8f97-b5e619342b35_1cf177d6-dd58-4abb-97b4-4fc96027cd35_db186e33-dbfd-486f-b27f-48a643bfa0af_21c94186-1f4d-420a-b70b-acc7bc206c88_2a784e9e-994d-4255-8d7e-c5c7887ad7ea, (2024. 04. 26.)

A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA HELYE ÉS LEHETŐSÉGEI A POLGÁRI ÍTÉLKEZÉSBN*

Remete Roland¹

Kutatásom során azt vizsgáltam, hogy a digitalizáció, illetve a technika legújabb vívmányai miként állhatnak a polgári ítélkezés hatékonyságának szolgálatában. Vizsgálódásom abból a megállapításból indult, hogy több százéves múltra tekintenek vissza azok a jogintézmények melyekkel nap mint nap találkozunk a polgári peres eljárásokban, valamint évszázadokon keresztül ugyanazokra a kérdésekre kellett választ adni, illetve hasonló elvek mentén zajlottak a tárgyalások úgy, mint a közvetlenség, a szóbeliség, vagy egyidejűség. Gondolok itt arra, hogy ha az ókori Rómában látnánk a peres feleket a bíróság előtt, illetve ezt összehasonlítanánk egy '80-as évekbeli peres eljárással, meglepően sok hasonlóságot tapasztalnánk.

1. Bevezetés

Jelen tanulmányomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a digitalizáció összeegyeztethető-e ezekkel a bevezetőben említett, kőbe véselt elvekkel, illetve, hogy mi várható a bíróságok jövőjét tekintve: vajon a bíróság falai közül teljesen át fogunk költözni az online térben vagy a hagyományos keretek megmaradnak kiegészülve az információs technológia új vívmányaival, ezzel gördülékenyebbé téve a polgári peres eljárást. Miért égetően fontos ez a kérdés napjainkban?

Egyrésztől azért, mert az élet számos területébe olyan mértékben integrálódott a digitalizáció, hogy el sem tudjuk képzelni a mindennapjainkat, ezek az eszközök vagy szolgáltatások nélkül. Ha példaképpen a gazdasági szektort vesszük, ahol ennek kulcsjelentősége van, mert akár másodpercek alatt lehetőségünk van tulajdont szerezni egy-egy részvényen akár dollármilliókért, akkor ezzel párhuzamos formálódik meg az igény arra, hogy kisebb gazdasági jelentőségű ügyeinket is legyen lehetőség az online szférában megoldani, mert, ahogy szokták mondani: „az idő pénz”.

A polgári jog területén - ami Magyarországot illeti - a cégeljárás volt az első olyan szolgáltatás, ami kizárólag online folytatódott le, és ami legfontosabb, hogy kötelező jelleggel. Majd az évek során fokozatosan a közigazgatás területén számos eljárása átköltözött a digitális szférában, ami egyrésztől hazai törekvéseknek is köszönhető, illetve az Európai Unió által deklarált kötelezettségnek.

Véleményem szerint a jogi digitalizációs törekvések javarészt sikeresen megvalósultak mind a gazdasági szektorban mind az állammal való

* DOI 10.21867/KjK/2024.1.4.

¹ Remete Roland, egyetemi joghallgató, DE ÁJK

kapcsolattartás területén. A következő mérföldkő az igazságszolgáltatás digitális renoválása, illetve a technika novumainak integrálása az egyes eljárások szabályai közé.

Terjedelmi korlátok következtében megállapításaim közül csak néhányat szeretnék ismertetni a következőkben, amelyek véleményem szerint a legnagyobb jelentőséggel bírnak a jog digitalizációs történelmében, illetve egy olyan újdonságot, amely megközelítőleg a társadalom széles köreinek a mindennapjaira hatással lesz.

2. A digitalizációs törekvések kezdetei

Alapvetően 1990-es években az internet elterjedésével és az információs technológiák széles körű alkalmazásával fogalmazódott meg az az igény, hogy az információs társadalom által használt innovatív megoldásokat az állammal való kapcsolattartásban is igénybe lehessen venni. A Bizottság 1998. december 8-án elfogadta az „euroe: Információs társadalom mindenkinek” című dokumentumot, amelyben a tíz prioritás között szerepelt a kormányzati szolgáltatások elektronikus igénybevétele.

Magyarországon a bíróságok előtt folyó polgári és büntető eljárások papíralapúak voltak egészen kétezres évek elejéig, ugyanis 2008-július 1-jétől a cégeljárásokban kötelezővé tették az elektronikus úton történő benyújtást.

„digitális mérföldkőnek” számít a magyar a szabályozásban a 2001. XXXV törvény az elektronikus aláírásról (továbbiakban: Eat.), amely megteremtette a hiteles elektronikus nyilatkozattétel és az adattovábbítás jogszabályi kereteit. Majd 2016. július 1-jétől lépett hatályba az eIDAS rendelet, amely pár kivételtől eltekintve minden tagállamban közvetlenül és kötelezően alkalmazandó volt, ezzel leváltva az Eat-t.

A rendelet által szabályozott elektronikus aláírások a következők:

- elektronikus aláírás,
- fokozott biztonságú elektronikus aláírás,
- és minősített elektronikus aláírás,

Ami viszont lényegesen elválasztja egymástól a három típust az az adatbiztonsági tulajdonságuk, ami lényegében a hamisítatlanság fokát indikálja, tehát míg a felsorolás elején álló egyszerű elektronikus aláírást viszonylag egyszerűbb meghamisítani, addig a „hierarchia” csúcsán lévő minősített aláírás szinten teljes biztonságot nyújt.

A gazdasági életben nagyobb jelentőséggel rendelkező szerződéseket a mai napig kézírással, űrlapokon teszik meg, majd nyomtatják ki megfelelő példányszámokban, annak ellenére, hogy többletköltséggel jár és véleményem szerint időigényesebb is. Jól szemlélteti ezt, hogy az eAláírás, mint szolgáltatás, amivel minősített elektronikus aláírásokat készíthetünk, mindössze 60.000 e-személyigazolványhoz tartozik, tehát a technikai feltételek adott arra, hogy az

emberek elektronikus aláírással kössenek szerződéseket, ennek ellenére továbbra is a papíralapú megoldást választják.

3. Ingatlan adásvételi szerződés kizárólag digitális formában

Kiindulóponként érdemes hangsúlyozni, hogy Polgári² törvénykönyv szabályai szerint az az adásvételi szerződés tárgya ingatlan, az eladó a tulajdonjog átruházásán felül köteles a dolog birtokának átruházására is. Ha a szerződés tárgya ingatlan, az adásvételi szerződést írásba kell foglalni.

Ahogy az előzőekben is elhangzott az társadalom nagyrésze ragaszkodik a papíralapú szerződéskötéshez főleg abban az esetben, ha a gazdasági élet szempontjából jelentős ügyletet kötnek.

Azonban 2024.február 1.napjától lényeges változás következett be az ingatlan adásvételi szerződések dimenziójában.¹¹ (2023. II. negyedévében több 15.000 lakástranzakció történt, a következő években pedig jelentősen növekedhet ez a szám, ha csak arra gondolunk, hogy számos olyan hitelkonstrukció van jelenleg a piacon, amelyek támogatják, illetve ösztönzik a lakásvásárlást.)

Ugyanis az új ingatlannyilvántartási törvény³, valamint annak végrehajtási rendelete⁴ előírja, a jogok és tények bejegyzésére irányuló, kérelemre induló eljárások esetén – az ingatlanügyi hatóság által biztosított – az elektronikus űrlap alkalmazásának kötelezettségét.

Az előzőekben megismert elektronikus aláírások 3 fajtája közül az Eat 35§ - a minősített vagy minősített tanúsítványon alapuló fokozott biztonságú elektronikus aláírást írja elő, mint az okirat törvényes kellei.

Továbbá a 35 § (3) bekezdés végleg leszámol a papíralapúsággal azáltal, hogy kijelenti, hogy a papíralapú köz- és magánokirat kizárólag abban az esetben fogadható el az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés alapjául, ha azt a szerkesztő ügyvéd, kamarai jogtanácsos vagy közjegyző elektronikus okirattá alakította. A jogi képviselő természetesen továbbra is kötelező tehát nem arról van szó, hogy mostantól bárki az elektronikus űrlap kitöltésével szabadon indíthat tulajdonjog bejegyzésére irányuló kérelmet.

Véleményem szerint a jogalkotó intenzív digitalizációs szándéka helyes, mert a versenyképesség csak így tartható fenn. Az új törvény mindenképpen népszerűsíteni fogja az elektronikus okiratok igénybevételét és remélhetőleg az emberek bizalma is megerősödik ebben a körben.

Ami biztos, hogy a polgári eljárásokban az ilyen jellegű bizonyítékok becsatolása még egyszerűbb lesz, azáltal, hogy nem kell foglalkozni ezen dokumentumok felkutatásával, illetve digitalizálásával. És végső soron az

² 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

³ 2021. évi C. törvény az ingatlan-nyilvántartásról

⁴ Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 2021. évi C. törvény végrehajtásáról szóló 179/2023. (V. 15.) Korm. rendelet

ügyvédi munkakör mindennapos kihívásai is enyhülni fognak, a kevesebb papír használatával és esetlegesen a hordozható nyomtató elhagyásával.

4. Digitalizáció vs papíralapúság anomáliája a bírósági eljárásban

Az infrastrukturális nehézségeket leszámítva jelentkezik egy probléma, amelynek a megoldása még komplexebb kidolgozást igényel. Ugyanis a távmeghallgatás során készült kép-és hangfelvételeket elvileg az érintettek ügyfélfogadási időben megtekinthetik a bíróságon. Azonban ez lehet egy több óra hosszúságú felvétel, amelyeket feljegyzésekkel, megjegyzésekkel kellene ellátni ahhoz, hogy támogatni tudják a hatékony munkavégzést abban az értelemben, hogy a felvételben történő keresés biztosított legyen.

Itt olyan megjegyzésekre gondolok, hogy a felvételeken beszélő személyek keresethők legyenek, lehetőség nyíljon a pernek az egyes szakaszait elválasztani egymástól, illetve megjelölni, hogy a tárgyalásnak melyik szakaszában járunk. És akkor még nem beszéltünk arról, hogy ha van olyan személy, aki arcának kitakarását kéri, akkor azt is meg kell oldani valahogyan. És ezt ki fogja megcsinálni?

Természetesen egyrészt a bíróságon dolgozó informatikusok feladata lenne, hogy az ilyen jellegű felvételeket, felcímkézzék, jegyzetekkel lássák el a bíró utasításai alapján. Vagy a másik megoldás lehetne, hogy egy olyan felhasználóbarát szoftvert alkotni, amelyet bármelyik bírósági alkalmazott tud használni némi továbbképzést követően.

5. Elektronikus ügyintézés fizikális eszközökön?

Az E-ügyintézési törvény 34. § (1) bekezdés b) pontja szerint az elektronikus ügyintézési szolgáltatásként definiált biztonságos kézbesítési szolgáltatást úgynevezett kijelölt szabályozott elektronikus ügyintézési szolgáltató nyújtja, a szolgáltató beadványonként 500MB- helyet biztosít.

Az első felmerülő kérdés, hogy mi van akkor, ha a beadvány mérete meghaladja az 500MB. Ami nem elképzelhetetlen, ha mondjuk egy 4k felbontású videofelvételre gondolunk, ahol pár másodperc is már képes 500MB tárhelyet igénybe venni.²⁴ Helyszűke esetén a törvény a következő megoldással él: 2019. december 31-ig, ha az ügyfél által elektronikusan benyújtani kívánt nyilatkozat vagy mellékletének mérete az elektronikus ügyintézészt biztosító szerv által megjelölt méretkorlátot meghaladja, elektronikus a kapcsolattartás akkor is, ha az ügyfél a nyilatkozatát tartós adathordozón nyújtja be és a nyilatkozat megfelel a 17. § (1) bekezdés b) pontjában foglaltaknak.

A tartós adathordozón többnyire olyan eszközöket kell érteni, amelyek az információt fizikális formában rögzítik. Ilyen eszköz különösen a papír, az USB kulcs, a CD-ROM, a DVD, a memória kártya, a kazetta és szalag, a Floppy

lemez. Ezek között nyilvánvalóan tárolási kapacitásban, valamint átviteli sebességben van különbség.

A törvény azonban úgy rendelkezik, hogy 2020. január 1. után adathordozón benyújtott beadvány esetében, mindenekelőtt meg kell állapítani az azon elhelyezett adatok méretét, ha az meghaladja a bíróság.hu oldalon közzétett 300 MB méretkorlátot, akkor nem lehet az ügyféllel szemben hátrányos jogkövetkezményt alkalmazni, ellenkező esetben a Pp megfelelő jogkövetkezményeit kell alkalmazni.

Számomra úgy tűnik, hogy ez egy félkész megoldás abból szempontból, hogy az informatikai struktúra még nem áll a rendelkezésre, hogy a jogalkalmazók nagy méretű fájlokat gyorsan és egyszerűen feltöltsenek egy központi elektronikus rendszerben, ahonnan azt a bíróság le tudja kérdezni. Sem a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet (továbbiakban BÜSZ.) sem pedig az E-ügyintézési törvény nem határozza meg azt, hogy mit értünk tartós adathordozón de például, ha az 2011/83/ EU irányelv fogalommeghatározásából indulunk ki akkor a papír is tartós adathordozónak minősül.

Ezek szerint elképzelhető lenne elektronikus kapcsolattartás keretében papíralapon benyújtani a beadványokat? Természetesen, ha a szavak általánosan elfogadott jelentésük szerinti értelmezést vesszük alapul akkor nyilvánvaló, hogy a papír ki van zárva az adathordozók köréből mert ezt az esetet a papíralapú kapcsolattartás szabályai rendezik.

A BÜSZ törvény 23/A. § (1) bekezdésének megfelelően: A központi elektronikus szolgáltató rendszeren (a továbbiakban: központi rendszer) keresztül a bíróságra érkező beadványokat a bíróság vezetője által erre kijelölt személy - az elektronikus ügyintézés részletszabályairól szóló kormányrendeletben foglalt határidőn belül - veszi át; az átvételt követően a beadványt, a mellékleteit, valamint a központi rendszer által generált érkeztető számot tartalmazó dokumentumot kinyomtatja és az általános szabályok szerint érkezteti).

6. Mesterséges intelligencia

Végezetül mindenképpen fontosnak tartom megemlíteni a mesterséges intelligencia (továbbiakban MI) szerepét a jogalkalmazás körében melynek oka manapság a legvitatottabb kérdés az, hogy vajon az MI képes lesz-e helyettesíteni a bíró szerepét.

A mesterséges intelligencia okfejtésében nem szeretnék belekezdeni, csupán egy vitaindító gondolatot szeretnék megosztani Richárd Susskindtól, akit nevezhetünk a mesterséges intelligencia egyik legautentikusabb professzorának. *„Akik azzal nyugtatják magukat, hogy egy gép sosem fogja tudni eléggé komplexen megérteni a jogi ügyeket, és ezáltal felelős döntések meghozatalára*

sem lesz képes, azok tökéletesen félreértik a mesterséges intelligencia működésének elvét.”⁵

7. Záró gondolatok

A kezdő gondolatom az volt, hogy a jog világában évszázadok alatt kiforrott tradicionális keretek szétfeszülni látszanak a napjainkban tapasztalt olyan új jelenségek által, mint az informatikai forradalom vagy éppenséggel a mesterséges intelligencia térnyerése. Közvetlenség, szóbeliség, egyidejűség vagy a jogorvoslathoz jog mind olyan hagyományos jogelvek, amelyek újragondolása, illetve összeegyeztethetőségüknek vizsgálata esedékes az olyan kialakulóban lévő új jogintézményekkel, mint a jegyzőkönyv rögzítése folyamatos felvétellel, a távmeghallgatás vagy az e-tárgyalás.

Továbbá annak ellenére, hogy az előbb említett megoldások szabályai már léteznek, csak kivételes jelleggel lehet őket alkalmazni, vagy az általános alkalmazhatóságot személyi vagy infrastrukturális feltételek hiányossága gátolja.

Ezek a problémák azonban közel sem jelentik a jéghegy csúcsát, és egy alaposabb kutatás elvégzése után valószínűleg további anomáliák kerülnének a figyelmünkbe. Valamint személyes véleményem, hogy egy bírósági eljárás során sosem elhanyagolható tényező az érzelmi összetettség kérdése, olyanok, mint szeretet, empátia, kreativitás, amelyek kihívást jelentenek a gépek számára, hogy autentikusan lemásolják. Míg a mesterséges intelligencia képes szimulálni néhány érzelmi reakciót, nem tudja igazán érezni vagy megérteni az emberi érzelmeket, meggyőződésem szerint többek között ez miatt sem nem tudja maradéktalanul betölteni egy bíró szerepét.

Jogforrások jegyzéke:

- 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
- 2021. évi C. törvény az ingatlan-nyilvántartásról
- 2021. évi C. törvény végrehajtásáról szóló 179/2023. (V. 15.) Korm. rendelet
- A polgári perjogi kodifikációról szóló 1267/2013. (V. 17.) Korm. határozat
- A veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III. 31.) Korm. rendelet az elektronikus

⁵ Jogászvilág (2019): *Átformálja a mesterséges intelligencia az igazságszolgáltatást?* Budapest, Wolters Kluwer. elérhetőség: <https://jogaszvilag.hu/napi/atformalja-a-mesterseges-intelligencia-az-igazsagszolgaltatast/> (2024.01.05.)

ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény

- T/12173. számú törvényjavaslat indokolással - Az egységes elektronikus ügyintézési rendszer kialakításához szükséges egyes törvények módosításáról
- Jogászvilág (2019): *Átformálja a mesterséges intelligencia az igazságszolgáltatást?* Budapest, Wolters Kluwer. elérhetőség: <https://jogaszvilag.hu/napi/atformalja-a-mesterseges-intelligencia-az-igazsagszolgaltatast/> (2024.01.05.)

AZ ADÓHATÓSÁG NÉGYLÁBÚ TITKOSFEGYVEREI*

Balogh Lilla¹

„Vannak olyan munkatársai a NAV-nak, akiknek a munkáját semmilyen eszközzel nem lehet kiváltani, nélkülözhetetlenek, a felderítés hatékony és pontos eszközei, ők a szolgálati kutyák.”

Nem véletlenül kezdem ezzel az idézettel a blogbejegyzésem. A 2022-es legeredményesebb szolgálati kutyáinak díjkiosztóján nyilatkozott így Varga Mihály pénzügyminiszter a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (továbbiakban: NAV) szolgálatot teljesítő ebeiről.²

1. Bevezetés

Ha említésre kerül a „szolgálati kutya” kifejezés, szinte mindenki elsősorban a büntető eljárásokra asszociál. Azonban nem csak a bűnfelderítési feladatokat ellátó szerveknél, hanem a terrorizmust elhárító szervnél, a Katasztrófavédelemlnél és a NAV-nál is folynak speciális tevékenységek, amelyeket ebek bevonásával hajtanak végre.

A szolgálati kutyák munkája egy kevesek által ismert interdiszciplináris tudományterület, melyben egybefonódik az etológia és a jogtudomány, a pedagógia és az odorológia.

Az adóhatóság az elmúlt években számos digitális újítást eszközölt (például az online számla), de az ebekkel közös különleges egysége egy olyan munka, melyet nem lehet elektronikus eszközzel kiváltani. A kutyák részvételével biztosítják az ország működéséhez és legfontosabb kiadásaihoz szükséges bevételeket, emellett felderítéseikkel védik a tisztességes adófizetőket, kiszűrik a kábítószer- és cigaretta-csempészeket.

Ahhoz, hogy megértsük hogyan lehet vagy nem lehet technológiával kiváltani az ebek segítségét, ismernünk kell a jelenlegi teljesítményüket és eredményeiket.

2. Jogszabályi háttér

Elsősorban a témakör jogi alapjait szeretném bemutatni. A kutyák alkalmazhatóságának jogszabályi megengedhetőségét a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvényben találhatjuk. Egészen

* DOI 10.21867/KjK/2024.1.5.

¹ Balogh Lilla, egyetemi joghallgató, DE-ÁJK

² NAV (2023): *A NAV legeredményesebb szolgálati kutyáit díjazták.* <https://kormany.hu/hirek/a-nav-legeredményesebb-szolgalati-kutyait-dijaztak> (2023.11.15.)

pontosan a 36/B.³ § és a 43.§⁴ szakasz rendelkezik azon esetekről, amelyekben megengedett, hogy a pénzügyőrök eszközként bevethessék őket.

Az előírások alapján keresőebek a csomagokban elrejtett dohányáru és kábítószer felderítésében veszik ki a részüket, míg a járőrkutya a feltételezett elkövetők feltartóztatásában játszhat fontos szerepet. Ez azt jelenti, hogy abban az esetben, mikor a törvény módot ad testi kényszer alkalmazására, akár a járőrkutya is bevethető az érintett személy ártalmatlanításakor.

NAV kutyái több mint kétszázötven ezer szagot képesek elkülöníteni. 2018 óta segíthetnek megtalálni a nagy összegű készpénzt is. A pénzmosás és a terrorizmus elleni küzdelem miatt a 10 ezer euro feletti összeget a határátlépéskor be kell jelenteni a NAV-nál. Az ezt elmulasztó, illegális tevékenységet végző bűnözőket leplezik le a NAV bankjegykereső kutyái.

Az ebeket elsősorban olyan határátkelőknél vetik be, ahol napi szintű munka folyik, egyéb esetekben a vármegyei adó- és vámigazgatóságok döntenek el, hogy mely területeken van rájuk szükség.

3. Az egység fenntartásának költségei

A szolgálati kutyákat a NAV bevetési igazgatósága képz ki a kutyavezető-képző központban. Minden kiképzett kutyának és vezetőjének évente egyszer továbbképzésen és minősítő vizsgán kell részt vennie. Ez azért fontos, mert szolgálatot csak érvényes minősítéssel rendelkező kutya láthat el. Az ebek mindennapos, szinten tartó képzését egyébként a kutyavezetők maguk végzik, mégpedig munkaidejükben a szolgálati helyükön.⁵

A NAV szolgálati kutyái a vezetők otthonában élnek, mindenképpen egy-egy állat. Az állatok gondozásával a vezetőn kívül más nem foglalkozik. Erre tekintettel anyagi megsegítéseként a szolgálati kutya tartásához az adóhivatal korszerű kennelt, kutyaházat, kutyaszállító bokszt és szolgálati autót is garantál, illetve a tartáshoz és ápoláshoz szükséges minden további eszközt.⁶

³ 2010. évi CXXII. törvény 36/B. § (6) A jármű átvizsgálása során a pénzügyőr póráz és szájkosár nélküli szolgálati keresőkutyát is alkalmazhat. A vizsgálat során a keresőkutya alkalmazására azt követően kerülhet sor, amikor a jármű vezetője és az utasok a járművet elhagyták.

⁴ 2010. évi CXXII. törvény 43. § (1) A pénzügyőr szájkosárral ellátott szolgálati kutyát – pórázon vagy anélkül – kényszerítő eszközként alkalmazhat, ha a testi kényszer alkalmazásának feltételei fennállnak.

(2) A pénzügyőr szájkosár nélküli szolgálati kutyát pórázon vezetve alkalmazhat az intézkedés elleni tevételes ellenállás leküzdéséhez.

(3) A pénzügyőr szájkosár és póráz nélküli szolgálati kutyát alkalmazhat

a) súlyos sérüléssel fenyegető támadás elhárítására,

b) a NAV nyomozó hatósága hatáskörébe tartozó, súlyos bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy elfogására,

c) a személye ellen intézett támadás vagy az életét, testi épségét közvetlenül fenyegető magatartás elhárítására.

⁵ Jakubász Tamás (2023): *Egyre több jogsértést szagolnak ki a NAV szolgálati kutyái.* <https://www.magyaridok.hu/gazdasag/egyre-tobb-jogsertest-szagolnak-ki-nav-szolgalati-kutyai-2068495/> (2023.11.18.)

⁶ Uo.

Egy-egy kutyára évente átlagosan negyedmillió forintot költ az adóhatóság, ebben az összegben benne van az eb tartásának és kötelező állatorvosi ellátásának, az oltásoknak, a gyógyszereknek a költsége is. Mindez megéri a hatóságnak, hiszen évente több milliárd összértékű a felderítési munkájuk eredménye.

4. Kiképzésük

Évente egy kutyavásárt hirdet a hivatal. A kiképzők 10 és 36 hónap közötti életkorú, kifogástalan egészségi állapotú, oltási könyvvel vagy útlevéllel rendelkező, transzponder számmal vagy chippel ellátott, nem ivartalanított kutyákat várnak. A sikeres keresőkutya-jelöltek a kiválasztás után 21 napos próbaidőt kapnak. A kiképzők tesztelik a jelen lévő kutyák apport-, szociális-, kommunikációs- és zsákmányszerző képességét, megnézik, hogyan reagálnak a különböző váratlan helyzetekre, az idegen környezetre, képesek-e az önálló feladatmegoldásra.⁷

Ezután szigorú orvosi felmérés alá vetik őket. Ha egészségügyi probléma merül fel, nem kerülhetnek a hatósági képzési programba. Ezt követően 14 napos karanténra vetik őket alá, ahol már együtt dolgoznak a kutyavezető jelöltekkel. Ebben az időszakban intenzív megfigyelésre kerül sor, felmérve az állatnak az új élethelyzetben való viselkedését. Ha ezen is túljutnak, akkor kezdődik a szakirányú képzés; kutya és vezetője együtt sajátítják el a szakmát.

A 14–16 hetes kiképzés során először labdát kell keresniük, a későbbiekben „szaganyagot” (kábitószert, dohányt, bankót) helyeznek a játék mellé. Később elveszik a labdát, és már csak a keresett termékeket kell kiszagolniuk, majd jelezniük, ha sikerrel jártak. Ha egy anyagra kiképezték őket nehezített feladatként gépjárműbe vagy magasan található helyekre rejtik a szaganyagot. Csak akkor térnek át egy másik anyagra, ha már minden esetben képesek az ismerteket megtalálni.⁸

Minden szolgálati kutyához egy kutyavezető tartozik, és a kutya szolgálatból kivonásáig egy párost alkotnak. „Nyugdíjazásuk” általában 8-10 éves koruk között történik, melynek oka egészségügyi vagy életkori nehézségek. Az ebek továbbra is a gazdájukkal maradnak, ott tölthetik a megszokott környezetben a „nyugdíjas éveiket”.⁹

5. Robotkutyák?

Nem csupán közhely, hogy felgyorsult a világ. A digitalizáció egyre több területen változtatja meg az életünket. A jelen helyzetben már ismerünk

⁷ Kovács István (2023): *Keresőmunkára kiképezhető kutyákat vásárol a NAV*. <https://kutya-portal.hu/keresomunkara-kikepezhető-kutyakat-vasarol-a-nav/> (2023.11.20.)

⁸ Uo.

⁹ Uo.

virtuális barátokat, energiatöltő fejlesztő, képfestő, zenealkotó mesterséges intelligenciát is.

Az emberi érzékszervek közül a látást és a hallást már bőven felülmúlta a technológia, olyan kamerákat és mikrofonokat fejlesztettek, melyekkel a felfoghatatlant is felfogjuk a bennünket körbevevő világból. Ebből következően mennyiben lenne lehetetlen, hogy eszközök segítségével különböző illat és szaganyagokat is beazonosítsunk?

Nagy lépést tett idén ebbe az irányba a Tel-avivi Egyetem. Kutatók ugyanis létrehoztak egy olyan robotot, mely 10 ezerszer érzékenyebb, mint a valaha volt bármilyen illatérzékelő elektronikai szenzor.¹⁰

Elsőkörben nyolc, amúgy az ember számára is könnyen érzékelhető és azonosítható szagmintával kísérleteztek. Megtanították a robotnak például a muskátli, a citrom és a marcipán illatának azonosítását. A tanulmány lezárása után sikerült továbbfejlesztelniük a robot szaglását: különböző típusú skót whisky-ket is megkülönböztetett egymástól. A fejlesztés következő lépésként navigációs képességgel ruházzák fel a szagérzékelő robotot, hogy képes legyen önállóan lokalizálni a forrást.

6. Összegzés

Hiába a technológia nagymértékű, gyors fejlődése, véleményem szerint még évekre vagyunk attól, hogy egy robot átvegye a szolgálati ebek feladatait. Sok idő szükséges ahhoz, hogy a robotoknak sikerüljön ennyi fajta speciális szagmintát felismernie, és önállóan a szag irányába induljon felfedezésre.

Nem kell félniük tehát a parfümöröknek, a sommelier-knek, master of wine-oknak a szaglórobot még nem fenyegeti a munkájukat, ahogy az ebeknek sem. Ahogy a Tel-avivi Egyetem vezető kutatói, Dr. Ben Maoz és Prof. Amir Ayali is megerősítették, az ember alkotta technológiák még mindig nem vehetik fel a versenyt a több millió éves evolúcióval. A szaglás érzékelés területén különösen le vagyunk maradva az állatvilághoz képest.¹¹

A kutya nélkülözhetetlenségét mi sem bizonyítja jobban, hogy hiába helyeznek el csomagátvizsgáló gépezeteket a repülőterekre, mindig rendelkezésre áll egy kutya, hogy ellenőrizze nem csempész-e valami illegálisat. A debreceni repülőtéren ilyen különleges szolgálatot végez Niki, a németjuhász.

Források jegyzéke:

- 2010. évi CXXII. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról

¹⁰ Neokohn (2023): *Sivatagi sáska „orrával” szaglásznak a robotok.* <https://neokohn.hu/2023/01/18/sivatagi-saska-orraval-szaglasznak-a-robotok/> (2023.11.19.)

¹¹ Eurokalert (2023): *A scientific first: A robot able to “smell” using a biological sensor.* <https://www.eurokalert.org/news-releases/976786> (2023.11.26.)

- Eukalert (2023): *A scientific first: A robot able to “smell” using a biological sensor.* <https://www.eurekaalert.org/news-releases/976786> (2023.11.26.)
- Jakubász Tamás (2023): *Egyre több jogsértést szagolnak ki a NAV szolgálati kutyái.* <https://www.magyaridok.hu/gazdasag/egyre-tobb-jogsertest-szagolnak-ki-nav-szolgalati-kutyai-2068495/> (2023.11.18.)
- Kovács István (2023): *Keresőmunkára kiképezhető kutyákat vásárol a NAV.* <https://kutya-portal.hu/keresomunkara-kikepezhető-kutyakat-vasarol-a-nav/> (2023.11.20.)
- NAV (2023): *A NAV legeredményesebb szolgálati kutyáit díjazták.* <https://kormany.hu/hirek/a-nav-legeredmenyesebb-szolgalati-kutyait-dijaztak> (2023.11.15.)
- Neokohn (2023): *Sivatagi sáska „orrával” szaglászna a robotok.* <https://neokohn.hu/2023/01/18/sivatagi-saska-orraival-szaglasznak-a-robotok/> (2023.11.19.)

Fórum rovatunkban a Közjavak folyóirat korábbi számaiban megjelent tanulmányokhoz érkezett hozzászólásokat, vitaindítókat, reflexiókat, megjegyzéseket közöljük. A közös gondolkodás alapjainak továbbbépítéséhez kíván fórumot biztosítani, továbbá a közjogi kutatások aktuális kérdéseinek megvitatásához, közvetlenül teret adva az aktuális témákkal kapcsolatos hírek megjelenésének, valamint a szakmai vélemények és különböző álláspontok közlésének a különböző jogágak közötti szabad és kötetlen kommunikáció jegyében.

A MAGYAR GAZDASÁG LEHETŐSÉGEI A ROBOTIZÁCIÓ ÁRNYÉKÁBAN*

Pella Sebestyén Márk¹

Egyes vélemények szerint bár sci-fi regénybe illő lehet maga a kérdésfelvetés is, azonban vizsgálat tárgyává tehető, hogy milyen hatásai lennének, lehetnének a magyar gazdaságra egy erőteljes robotizációs folyamatnak. Jelen blog tanulmányban adójogi szempontból közelítem meg a témát, mivel a robotizáció adójogi hatásai alapjaiban érinti a magyar költségvetést, valamint kihatással van az államháztartás egészére.

1. A magyar gazdaság irányvonalai

Ismeretes, hogy a közelmúltban a kormány képviselői egymás után jelentették be a nagyberuházásokat, melyeket különböző nemzetközi cégek hajtanak végre hazánkban. A teljesség igénye nélkül ilyen például a debreceni BMW gyár – mely elviekben 1000 új munkahelyet hoz létre, a szintén itt épülő CATL akkumulátorgyár – mely 9000 új munkahelyet ígér - , a külügyminiszter tájékoztatása alapján a Szeged mellett épülő BYD autógyár, valamint a Nyíregyháza közelében létesítendő Sunwoda akkumulátorgyár is több ezer új munkahelyet hoz létre.

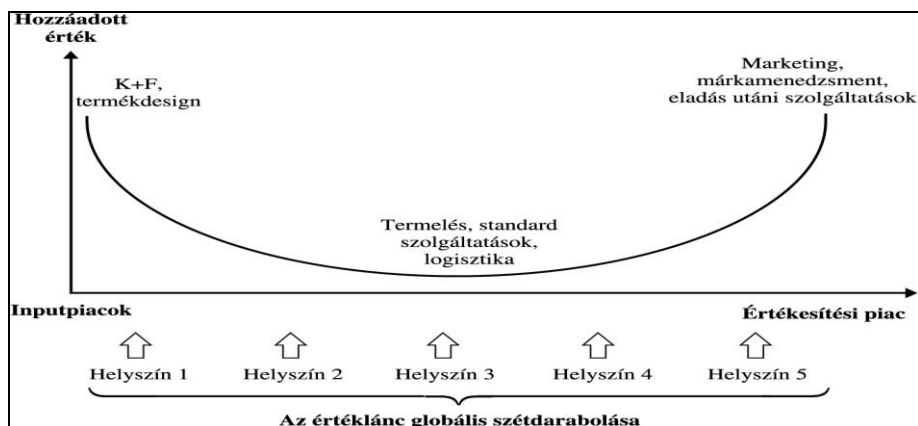
Az így létrehozott munkahelyek kapcsán azonban negatívumként merül fel, hogy ezen munkahelyek alacsony hozzáadott értékkel rendelkeznek, azaz „olyan termékekről van szó, amelyek átalakítási folyamata nem igényel sok tudást vagy komplex gyártási folyamatokat”², azaz ezek nevezhetők „összeszerelő-üzemeknek”.

* DOI 10.21867/KjK/2024.1.6.

¹ Pella Sebestyén Márk, egyetemi joghallgató, DE-ÁJK

² <https://hu.economy-pedia.com/11031382-value-added> (2024.01.02.)

1. Ábra: Hozzáadott érték eloszlása

Forrás: Szász-Demeter (2017): *Ellátáslánc-menedzsment*. Budapest, Akadémia Kiadó.

A fenti ábra kiválóan bemutatja, miszerint azon iparágak, melyek az előbbiekben említésre kerültek alacsony hozzáadott értékkel rendelkeznek egy adott ország gazdaságában. Ebből következik, hogy az ezen ágazatokban létesített munkahelyek a statisztikákban bár jól mutatnak, a gazdaság termelékenységi szintjének növelésére kevésbé alkalmasak.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2023. decemberében a munkanélküliek száma 207 ezer fő, a munkanélküliségi ráta 4,2% volt hazánkban.³ Ez az adat – az elmúlt években megfigyelhető tendenciákkal egyezően – alatta maradt az uniós átlagnak, mely 2023. második felében 6% körül mozgott, azonban az adatok alapján emelkedik a munkanélküliek száma Magyarországon.⁴

Ennek fényében üdvözlendő, hogy a jelek szerint a robotizáció megfelelő válasz lehet a munkaerőpiaci problémákra, hiszen világszerte üzembe helyezett robotok száma meghaladta a 3,5 milliót, az európai régióban pedig egy év alatt közel 25%-kal nőtt az üzembe állt robotok mennyisége.⁵

2.A robotizációban rejlő lehetőségek

2.1. Általános kitekintés

³ KSH (2024): *Gyorstájékoztató: Munkanélküliség, 2023.*
<https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/mun/mun2312.html> (2024.01.02.)

⁴ Eurostat (2024): *Unemployment by sex and age – Monthly data.*
https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/UNE_RT_M_custom_7680578/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=2feeff57-57c9-4278-a50b-7e2279d699c2 (2024.01.02.)

⁵ EUROPEAN COMMISSION (2022): *WORLD ROBOTICS REPORT.*
[HTTPS://EC.EUROPA.EU/NEWSROOM/RTD/ITEMS/771175/EN](https://ec.europa.eu/newsroom/RTD/ITEMS/771175/EN) (2024.01.02.)

A vizsgálatok alapján, „ha ugyanis csak az alacsony hozzáadott értéket előállító összeszerelői szakasz jelenléte a jellemző, akkor a munkavállalóknak is csak alacsony érték előállítására van lehetőségük, hiába lennének képesek minőségibb, nagyobb hozzáadott értéket teremtő munka végzésére”⁶. Ahogyan az a korábbiakban pontban említésre került, a hazai nagyberuházások jelentős részét teszik ki az olyan létesítmények, melyekben ilyen, alacsony hozzáadott értéket képviselő munkafolyamatok végzését célozzák. Példa lehet erre Csehország esete, hiszen a munkavállalók száma alapján összehasonlítható Magyarországgal, azonban az árbevétel közel a duplája a hazainak annak köszönhetően, hogy magasabb hozzáadott értékkel rendelkező ágazatok fejlesztését, kiépítését preferálják.⁷

Tekintettel arra, hogy a munkavállalók képesek lennének nagyobb hozzáadott értéket teremtő munka végzésére, hazánkban különös lehetőséget jelenthetne komolyabb robotizációs folyamatokat elindítani. Ezáltal az „alacsonyabb” munkafolyamatok ellátása biztosított lenne, így a hazánkba települő nagyvállalatok kiélvezhetnék a Magyarország földrajzi, gazdasági helyzete nyújtott előnyöket, de nem „veszne el” a humán erőforrás sem, mely lehetőséget adna arra, hogy Magyarország – legalábbis részben – magasabb termelékenységi szintű ágazatok felé forduljon, ugyanis „sokkal rövidebb idő alatt nagyobb értéket lehet előállítani, vagyis magasabb termelékenységi szintet lehet elérni tudásalapú munkákkal, mint például összeszereléssel.”⁸ Ehhez alapvető szemléletváltás lenne szükséges, hiszen a tudásberuházás időigényes, több évbe kerül, mire a szükséges képzések elkezdik mintegy „kitermelni” a megfelelő tudással felvértezett szakembereket.

Nem elhanyagolható ugyanis a különbség a különböző ágazatokban mért átlagkeresetek között. A bruttó átlagkereset a pénzügyi szolgáltatás, információ és kommunikáció és az energiaiparban volt a legmagasabb az előző évben, ezek közül minden ágazatban meghaladta a 900 ezer forintot az átlagkereset. Ezzel ellentétben a három legkisebb átlagkeresettel rendelkező nemzetgazdasági ág a vendéglátás, építőipar és a mezőgazdaság, melyekben 387 ezer és 480 ezer forint között mozgott a bruttó átlagkereset.⁹

⁶ <https://www.vg.hu/velemen/2021/03/termelekenysegi-lemaradas-az-adatok-tukreben-2> (2024.01.02.)

⁷ Vakhal Péter (2018): A termelési tényezők szerepe az európai járműipari értékláncban. *Külgazdaság*, LXII. évf., 7.sz. 32–65.

⁸ <https://www.vg.hu/velemen/2023/03/a-ma-termelekenysege-a-jovo-novekedese-es-versenykepessege> (2024.01.02.)

⁹ KSH (2024): *Gyorstájékoztató: keresetek*, 2023. <https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/ker/ker2311.html> (2024.01.02.)

2.2. Adózási szempontok

Fentiekből egyenesen következik, hogy magasabb kereset után az államnak nagyobb adóbevétele keletkezik, ugyanis a bruttó munkabért 15% személyi jövedelemadó, 10% nyugdíjjárulék, 7% egészségbiztosítási járulék valamint 1,5% munkaerőpiaci-járulék terheli, tehát összesen 33,5% kerül levonásra, ezen felül a munkáltató további 13% szociális hozzájárulási adót fizet be a költségvetésbe.

Munkahely és munkahely, pontosabban munkabér és munkabér közötti adó- és járulékkülönbség számszerűsítése tehát az alábbiak szerint alakul.

A három legmagasabb átlagkeresettel rendelkező ágazat átlaga 925.200,- Ft. Egy hónapban tehát a bruttó 925.200,- Ft összegből 309.942,- Ft kerül elvonásra, amihez hozzáadódik a 120.276,- Ft összeget kitevő szociális hozzájárulási adó. Ez egy hónapban összesen 430.218,- Ft, tehát egy évben 5.162.616,- Ft kerül be a központi költségvetésbe fejenként az ilyen ágazatokban.

Ezzel szemben a legkevesebb átlagkeresettel rendelkező 3 ágazatnál kevesebb, mint ennek a fele, 446.967,- Ft. Egy hónapban ebből 149.733,- Ft kerül levonásra, valamint a munkáltató 58.105,- Ft szocho-t fizet, összesen 207.838,- Ft kerül befizetésre. Ez egy évben 2.494.056,- Ft kerül be a költségvetésbe az ilyen ágazatokban ellátott munkaviszonyok után.

Látható, hogy jelentős különbségek jönnek ki a számítások következtében, azonban az hangsúlyozandó, hogy egyrésről a skála ellentétes végein megjelenő összegek kerültek figyelembevételre, tehát alapból kisebb a reális különbség, másrésről a jelenlegi adórendszerben is számos adóalap-csökkentő tényező lelhető fel. Ennek következtében a fenti számítás a „legrosszabb forgatókönyvvel” számol, mely figyelemfelkeltő bár, de korántsem vehető konkrét és alapos előrejelzésnek.

A számításhoz kapcsolódóan kiemelést érdemel továbbá, hogy a technológia fejlődés korai szakaszaiban, amíg a tömegtermelések nem kezdődnek el, a robotok bekerülési ára jelentősen magasabb, mely a mérlegeléskor az emberi munkavállaló felé billentheti a mérleg nyelvét a keresleti oldalra. Természetesen ennek gyakorlati megvalósítása hosszabb ideig tartana, lévén egy robotot beüzemelni lényegesen gyorsabb, mint átképezni, továbbképezni az addig abban a munkakörben foglalkoztatottakat. Egyebekben is valószínűsíthető, hogy lenne több olyan eset is, amikor a robot miatt valaki elveszti az állását anélkül, hogy – legalábbis egyből – másik és jobb munkahelyet találna. Ezért is fontos kérdés figyelembe venni, hogy egy robot által betöltött munkakörnél a központi költségvetés szükségszerűen „rosszul jár”, hiszen az adott munkahely után nem kerül sor adó- és járulékfizetésre.

Ahogy az már korábbiakban kimutatták, miszerint Magyarországon és a környező országokban az átlagnál magasabb a munkahelyeket érintő

automatizálási potenciál. Már korábban is elérte a 49%-ot, és valószínűsíthető, hogy a bejelentett beruházások következtében ez az arány csak tovább nőtt.¹⁰

Éppen ezért szükséges foglalkozni a robotok adóztatásának témakörével, mint ahogyan az már fel is merült évekkel ezelőtt. 2017-ben azonban az Európai Parlament elutasította a javaslatot, ami robotadót vezetett volna be. Ismeretes, hogy a magyar kormányzat nem idegenkedik a különadók bevezetésétől, lévén például különadó a légitársaságokra, a gyógyszersektorra, az energiasektorra, a biztosítókra, a pénzügyi szervezetekre.

A robotok „foglalkoztatásához” fűződő különadó összege alapot jelenthetne a már említett magasabb hozzáadott értéket képviselő gazdasági ágazatokba történő befektetéshez, valamint az ezen ágazatokban betöltött pozíciókhoz szükséges képzések fejlesztéséhez, beindításához. A különadók mértékeit áttekintve nem lenne elrugaszkodott mérték, ha beüzemelését követő második évtől havonta a mindenkori átlagkereset 10-15%-ban meghatározott különadó terhelné a robotmunkást. Így az első évben a robotizálásra fordított összeget is mintegy „visszakeresné” a beruházó, második évtől pedig hozzájárul a költségvetéshez a különadóval.

A kormányzat adópolitikájával összhangban állna továbbá, ha a kivetett különadó mellett bizonyos adókedvezményt nyújtana az azon ágazatokban elhelyezkedőknek, melyek nagyobb termelékenységet képesek nyújtani, ezáltal ösztönözve a továbbtanulást/továbbképzést, fejlesztve ezzel a hazai humántőkét. Bár a gazdaság szerkezetének, összetételének átalakítása hosszabb időbe telik, hosszú távon mind az államnak, mind pedig a piaci szereplőknek előnyös. Magától értetődő, hogy a magasabb átlagjövedelemmel nem csupán a munkavállaló „jár jól”, hiszen az magasabb költségi potenciállal jár, több ÁFA bevételhez jut a költségvetés, magasabb SZJA befizetésre kerül sor, mintegy tovább pörgetve a gazdaságot.

3. Összegzés

Fentiekből látható, hogy a magyar gazdaság – a szerkezete alapján - egyértelműen robotizálható, azonban az, hogy ténylegesen robotizálandó-e, már gazdaságpolitikai kérdés. Véleményem szerint a gazdaság szerkezetének átalakítása mellett igen, szükséges volna robotizálni, azonban ehhez hosszabb távú célok kitűzése szükséges. Mivel a gazdasági szerkezet egyértelműen összefüggésben áll a termelékenységgel, a nemzetgazdasági ágak kialakítása és átalakítása során példát vehetnénk Írországról, Luxemburgról és Dániáról, hiszen a magas hozzáadott értékű ágazatok fejlesztése miatt ellensúlyozni

¹⁰ McKinsey (2018): *Átalakuló munkahelyek: az automatizálás hatása Magyarországon.* <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Locations/Europe%20and%20Middle%20East/Hungary/Our%20Insights/Transforming%20our%20jobs%20automation%20in%20Hungary/Automation-report-on-Hungary-HU-May24.ashx> (2024.01.02.)

képesek országuk méretét és lakosságszámát. Az adózási szempontokat és lehetőségeket vizsgálva tisztán látható, miszerint minden szempontból kívánatos és lehetséges lenne az ilyen irányú fejlesztés és fejlődés.

Források jegyzéke:

- <https://hu.economy-pedia.com/11031382-value-added> (2024.01.02.)
- KSH (2024): *Gyorstájékoztató: Munkanélküliség, 2023.* <https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/mun/mun2312.html> (2024.01.02.)
- Eurostat (2024): Unemployment by sex and age – Monthly data. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/UNE_RT_M_custom_7680578/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=2feeff57-57c9-4278-a50b-7e2279d699c2 (2024.01.02.)
- European Commission (2022): World Robotics Report. <https://ec.europa.eu/newsroom/rtd/items/771175/en> (2024.01.02.)
- <https://www.vg.hu/velemenyn/2021/03/termelekenysegi-lemaradas-az-adatok-tukreben-2> (2024.01.02.)
- Vakhal Péter (2018): A termelési tényezők szerepe az európai járműipari értékláncban. *Külgazdaság*, LXII. évf., 7.sz. 32–65.
- <https://www.vg.hu/velemenyn/2023/03/a-ma-termelekenysege-a-jovo-novekedese-es-versenykepessege> (2024.01.02.)
- KSH (2024): *Gyorstájékoztató: keresetek, 2023.* <https://www.ksh.hu/gyorstajekoztatok/ker/ker2311.html> (2024.01.02.)
- McKinsey (2018): *Átalakuló munkahelyek: az automatizálás hatása Magyarországon.* <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Locations/Europe%20and%20Middle%20East/Hungary/Our%20Insights/Transforming%20our%20jobs%20automation%20in%20Hungary/Automation-report-on-Hungary-HU-May24.ashx> (2024.01.02.)

AZ UBER ÚJBÓLI MEGJELENÉSE MAGYARORSZÁGON*

*Kocsner Dalma-Ökrös Janka*¹

Az ember, mint jogalany folyamatos vásárlásra van ösztönözve a fogyasztói társadalom által kialakított hatások miatt. Ennek egyik határát képezi a közösségi gazdaság rendszere. Napjainkban a megosztás alapú cégek az egész életünket felölelik. Gondolunk itt a mindenki által ismert Netflix alkalmazásra, amelyen keresztül végtelen film és sorozat streamelési lehetőség tárul elénk. Emellett kiemelt szerepet tölt be a Spotify, mely zene-streamelő szolgáltatás, a Waze, mely egy ingyenes navigációs GPS alkalmazásként működik, vagy éppen az Airbnb, melynek a rövid és hosszútávú tartózkodás lehetővé tételén alapszik. A mobiltelefonon elérhető applikációk jelentősen befolyásolják mindennap életünket.

1. Bevezetés

A közösségi gazdaság² (sharing economy) napjainkban egyre meghatározóbb szerepet tölt be. Az internet és az infokommunikációs technológiák adta lehetőségek által teljes mértékben képessé vált arra, hogy megváltoztassa az eddig kialakult fogyasztási szokásainkat. Ezen fogyasztási szokások mellett, ugyanakkor kihatással van a fogyasztási szerkezetre, az árakra, és természetesen a hagyományos piaci szereplőkre is. A hagyományos piaci szereplők köre is kiemelt érdemmel hiszen, ha csak az Ubert vesszük alapul, komoly konfliktusforrást is jelenthet az új piaci és a hagyományos piaci szereplők között.

Az Uber tulajdonképpen ennek a közösségi gazdaságnak egy szimbolikus vállalata. Ugyanis a hagyományos piaci gazdálkodástól eltérően a közösségi gazdálkodás szereplői a saját tulajdonukat teszik elérhetővé a piac más részvevői számára. Mindezt pedig az online tér segítségével valósítják meg. Az Uber ebből fakadóan visszavezethető a stoppolás adta lehetőségekhez, ugyanakkor ezt a piac részvevői egy sokkal magasabb szintre emelték az idők folyamán. Az internet megjelenésével ugyanis lehetőségünk van arra, hogy számos platformon a kereslet és a kínálat találkozzon. Ezen platformok segítségével gyorsabban és könnyebben lehet információt cserélni, fotókat feltölteni, adott esetben helyszínt meghatározni és kommunikálni.

* DOI 10.21867/KjK/2024.1.7.

¹ Kocsner Dalma és Ökrös Janka, egyetemi joghallgatók, DE-ÁJK

² Dudás Gábor-Boros Lajos (2019): A közösségi gazdaság (sharing economy) definiálásának dilemmái Dilemmas of defining the sharing economy. *Tér és Társadalom*, 33. évf., 1. sz.107-130.

Az utasokat figyelembe véve az Uber előnyeit tekintve megállapítható, hogy könnyen is gyorsan hívható, valamint az alkalmazás segítségével az autó nyomom is követhető, előny továbbá az is, hogy az autók megnövekedett kínálata miatt az egyesületi ár általában a korábbi taxis áraknál alacsonyabb lesz, ebből fakadóan pedig több fogyasztó engedheti meg magának, hogy Ubert használjon.

Ahogy korábban is említésre került, bármennyire is népszerűvé váltak ezen szolgáltatások napjainkban, számos konfliktus helyzetet teremtenek. Az Uber vállalkozása, már korábban is jelen volt Magyarországon, viszont nagy mennyiségű ellenérzést váltott ki, és csaknem teljes mértékben átrendezte a gazdaság ezen részét, hiszen a taxisok munkája engedélyhez kötött volt és kötött a mai napig, ezzel szemben az Uber sofőröknek nem volt szüksége engedélyre. Ebből fakadóan több korlátozó intézkedést is be kellett vezetni, melynek hatására a vállalat 2016-ban kivonult Magyarországról³. Ami kérdéseket vethet fel az az, hogy míg 2016-ban tulajdonképpen a frissen bevezetett taxistörvény hatására vonult ki Magyarországról az Uber, idén nyáron pont a taxisok együttműködésével érkezik vissza hazánkba a vállalat.

2. Miről szól valójában az Uber?

Az Uber fő célja, hogy az embereknek segítséget nyújtson eljutni bárhová, ahova szeretne, legyen az akár a munkahely, egy baráti összejövetel vagy éppen a repülőtér. Azon felül, hogy az Uber az embereknek segítséget nyújt A-ból B-be való eljutásában, munkalehetőséget is kínál. Az Uber egy olyan technikai alapú vállalat, amely sikeresen összekapcsolja a digitális és a fizikai világunkat, ami által egyetlen gombnyomással lehetővé teszi a mozgást.

Az Uber célkitűzése az is, hogy mindezt fenntartható módon tegye lehetővé és nemtől, etnikai hovatartozástól, vallástól vagy szexuális irányultságtól függetlenül kiáll a szabad mozgás jogáért. Az eredeti Uber applikáció mellett megjelent az Uber Driver és az Uber Eats is. Az előbbi a sofőröknek szóló alkalmazás, még utóbbi segítségével az ételrendelést tették lehetővé. A cég Amerikában kifejezetten elterjedt, ott rengetegen veszik igénybe az általa kínált szolgáltatásokat. (Uber)

3. Az Uber és a fenntarthatóság

Az Uber legújabb célkitűzése, hogy 2040-re zero kibocsátású és kevés csomagolási hulladékot termelő platform legyen. A cég 2023-ban jelentette be a zero kibocsátású mobilitási platformmá válás melletti globális elkötelezettségét, majd ezután a fenntarthatóbb csomagolási lehetőségekre való áttérésre

³ <https://www.portfolio.hu/uzlet/20160713/kivonul-az-uber-magyarorszagrol-234675> (2024.01.10.)

törekedett. 2025-re a cég szerint a Green Future⁴ program keretében több százezer sofőr áll majd át elektromos járművek használatára, és a legfontosabb európai városokban a megtett kilométerek 50%-a elektromos járművekkel történik, továbbá az Uber Eats⁵ használatával leadott éttermi rendelések 80%-ban a szolgáltatók egyszer használatos műanyagokról újrafelhasználható, újrahasznosítható vagy komposztálható csomagolási lehetőségekre térnek majd át. Ezen célkitűzéseit 2030-ra 100%-ra szeretné növelni. 2040-ig szeretné megvalósítani, hogy világszerte az összes fuvar és kiszállítás zéró kibocsátású, illetve mikromobilitási járművekkel vagy tömegközlekedési eszközökkel történjen. Az Uber ezen célkitűzései összhangban vannak az Európai Unió környezetpolitikájával.⁶ Az elektromos járművekkel/ villanyautókkal kapcsolatban eléggé megosztóak a vélemények. A belső égésű motoros járművekhez képest az elektromos autók csendesebbek, nincs kipufogógáz-kibocsátásuk, és a teljes életciklusuk alatt jóval alacsonyabb a károsanyag-kibocsátásuk.

Mindezek mellett szakemberek szerint az előállításuk jóval több energia felhasználásával és környezetszennyezéssel történik, mint egy hagyományos járművé.

4. Taxispiac Magyarországon

Magyarországon a diszpécsterszolgáltatásokat, köztük tehát a taxitársaságokat és a működésükre szóló előírásokat a személygépkocsival díj ellenében végzett közúti személyszállításról szóló 176/2015. (VII.7.) Korm. rendelet 16-17. §. (a továbbiakban Kormányrendelet), illetve a főváros területén a személytaxival végzett személyszállítási szolgáltatás és a személytaxi-szolgáltatást közvetítő és szervező szolgálat működtetésének feltételeiről, a taxiállomások létesítésének és igénybevételének rendjéről és a személytaxi-szolgáltatás hatósági áráról szóló 31/2013. (IV. 18.) Főv. Kgy. rendelet 4-5. §. (a továbbiakban Taxirendelet) szabályozza.

Magyarországon a fővárosban működik a legtöbb taxiscég, azonban más városokban is válogatni lehet a kínálat között. A minősített fővárosi taxik esetében az alapdíj egységesen 1100 forint, a percdíj 110, a kilométerdíj pedig 440 forint. Ezek alapján Budapest területén a taxiutazás viteldíját a taxaméter/taxióra az alapdíjból, a távolsággal arányos díjból és az idővel arányos díjból számítják ki. Ez bármely esetben igen magas díjat eredményez még akkor is, ha rövidebb távon veszi valaki igénybe. (valamint ehhez hasonlóan az összes nagy városban)

⁴ <https://www.ubereats.com/> (2024.01.10.)

⁵ Uo.

⁶ Európai Tanács (2024): *Az Európai Zöld Megállapodás.* <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/green-deal/> (2024.01.10.)

Budapesten a következő társaságok rendelkeznek a fővárosi taxirendelet alapján a taxiszolgáltatás nyújtásához szükséges engedéllyel: Főtaxi / Budapest Taxi, Bolt, 6x6 Taxi, City Taxi, Elit Taxi, Taxi 4, Taxim és GoTaxi.

A fentebb említett cégek közül a Bolt kiemelt népszerűségnek örvend a fiatalok körében a cég applikációjának köszönhetően. Az applikáción⁷ belül a taxi megrendelése sokkal egyszerűbbé vált. Az Uber tavaszi felbukkanása óta már be is nyújtották az engedélykérelmet az induláshoz. Az engedélyezési folyamatnak szereplője a közlekedésszervező Budapesti Közlekedési Központ (BKK), azonban az engedélyt a közlekedési hatóság adja ki. Az engedély kiadását megelőzően azt vizsgálják, hogy a szolgálat megfelel-e a fővárosi taxirendeletben írt előírásoknak, amennyiben megfelel, ezt előzetesen igazolja a cég számára. Azonban 2024 tavaszán, az Uber visszatérése mellett egy másik taxiscég is felbukkant, ez a Gett⁸. A Gett hasonlóan működne, mint a Bolt vagy az Uber.

5. Bolt, Uber vagy Gett?

A legfrissebb hírek alapján újabb cég van megjelenőben Magyarországon. Jelenleg a taxispiacon vezető szerepet tölt be a Bolt, azonban a Gett és az Uber felbukkanásának köszönhetően ez várhatóan átrendeződik. A Bolt magyarországi működése 2016-ra vezethető vissza, ekkor a működés 20 autóval vette kezdetét. Gépkocsiflottája 2019-re megsokszorozódott, így napjainkban már több mint 3000 taxi közlekedik Budapesten. A fővárosi működés mellett még Szegeden, Pécsen, Nyíregyházán, Miskolcon, Debrecenben és Sopronban is megtalálható. Az Uber 2016-ban hagyta el az itteni piacot, ekkor függesztette fel határozatlan időre szolgáltatását. Kivonulásakor jelent meg a Bolt. Az Uber újbóli visszatérését 2024. február 27-én bejelentették be. Metál Zoltán, az Országos Taxis Szövetség elnöke az Uber visszatérését úgy értelmezte „hogy józan ésszel is kiszámítható, átrendeződik a piac. A taxispiacon a tőkeerősebb cégek még nagyobbak lesznek, a közepes és kisebb fuvarszervezők pedig a piacon maradásért küzdenek majd, amíg a lehetőségeik és a forrásaik erre fedezetet nyújtanak.” Az Uber visszatéréséről a Bolt egyik vezetője, Martin Villig adott interjút az Indexnek. Véleménye szerint „ezzel a versennyel mindenki nyer, de legfőképpen az utazóközönség”. Úgy gondolja, hogy a technológiai platformok egymást is ösztönzik, hogy szolgáltatásaik minél jobbakk legyenek, de az együttes jelenlétük a hagyományos taxitársaságokat is az újszerű gondolkodásmód felé mozdítja. Tekintettel a fuvarokkal kapcsolatos fix árképzésre, azzal őrizhetik meg a lépéselőnyt, ha az ő autóik újabbak, jobbakk,

⁷ <https://bolt.eu/hu-hu/> (2024.01.10.)

⁸ <https://www.gett.com/uk/> (2024.01.10.)

tisztábbak, de a sofőrök kiválasztása és megtartása terén is mellettük szóló érv a minőség.

Bár az utazóközönség valóban jól járhat a nagyobb taxiscég kínálatnak köszönhetően, ez aligha jelenthet a magyar gazdaságnak fejlődést.

6. Következtetések

A fentebb említett előnyök mellett viszont hátrány is fakadhat az Uber használatából. Az utasok számára az Uber használata sokkal kevésbé biztonságos, hiszen baleset esetén kizárólag a gépkocsivezetőt vádolhatják. További problémát okozhat az is, hogy a használat során felmerülő atrocitások tekintetében a háttérben nincs egy felelős társaság, akit felelősségre lehet vonni, ebből fakadóan pedig nehéz ezeket a problémákat orvosolni.

Problémákat szülhet az is, hogy a nagy keresletű időszakokban magasabb lehet az ára ezen szolgáltatásoknak, és így sok potenciális utas nem engedheti meg magának a közlekedés ezen formáját.

Nem véletlen, hogy a világ minden táján, ahol az Uber megjelent, konfliktusok alakultak ki, és a bevezetése vagy nem sikerült, vagy korlátozottan sikerült és csak rövid ideig működött. A legtöbb konfliktus abból adódott, hogy a cég a techóriásokhoz hasonlóan megpróbálja az adózását optimalizálni, ezzel egyértelműen versenyelőnyhöz juthat a bejegyzett taxitársaságokkal szemben. Az adók kikerülését megfelelően szemlélteti, hogy az Uber holland leányvállalatának központja Bermudán található, ahol a társasági adó 0%-os. Bár Hollandiában van társasági adó, a cég Bermudai központja miatt Hollandiában nincs az Ubernek adókötelezettsége. Abban az esetben, ha az amerikai adóhatóság vizsgálatot végez, az Uber egy holland cégnek minősül, még akkor is, ha egy amerikai cég leányvállalata. Ez alapján van joga a halasztott adózásra, amivel a gyakorlatban így elkerüli azt, hogy az amerikai hatóság vizsgálni tudja a bevételeit. Mindeközben azokban az országokban sem kell társasági adót fizetnie a cégnek, ahol üzemel.

A negatív tapasztalatoknak köszönhetően Európában a működése a legtöbb helyen teljesen vagy részlegesen korlátozott, így például Spanyolországból ki van tiltva, Romániában pedig csak szigorú szabályok mellett üzemelhet. A fent említettek alapján az Uber Magyarországra való újabb visszatérésének „trójai falova” a fenntarthatóságra való hivatkozás. Ez összhangban van az Európai Unió által kitűzött környezetvédelmi célokkal, ugyanakkor megjegyzendő, hogy ez valamennyi taxis társaságra kötelező lesz, ezért az Uber célkitűzései nem térnek el az általános tendenciáktól.

Mindezek alapján megállapítható, hogy Magyarországnak az Uber újbóli visszatérése nem jelentene gazdasági hajtóerőt és a Bolt működése és a Gett megjelenése szintén indokolatlanná teszi visszatérésének engedélyezését.

Források jegyzéke:

- Dudás Gábor-Boros Lajos (2019): A közösségi gazdaság (sharing economy) definiálásának dilemmái Dilemmas of defining the sharing economy. *Tér és Társadalom*, 33. évf., 1. sz.107-130.
- <https://bolt.eu/hu-hu/> (2024.01.10.)
- <https://www.gett.com/uk/> (2024.01.10.)
- <https://www.ubereats.com/> (2024.01.10.)
- Európai Tanács (2024): *Az Európai Zöld Megállapodás.* <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/green-deal/> (2024.01.10.)
- <https://www.portfolio.hu/uzlet/20160713/kivonul-az-uber-magyarorszagrol-234675> (2024.01.10.)

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Közjavak folyamatosan várja a minimum 10.000, maximum 25.000 karakter terjedelmű, a folyóirat profiljába illeszkedő tanulmányokat. A kéziratok megküldése előtt javasoljuk a formai követelményekre vonatkozó szabályok áttanulmányozását. A megjelentetni kívánt tanulmányokat a szerkesztőbizottság részére az alábbi e-mail címre kérjük megküldeni: bartha.ildiko@law.unideb.hu

A szerkesztőbizottság által befogadott tanulmányok hagyományos módon, a negyedévente megjelenő elektronikus folyóiratban, valamint az interaktív kozjavak.hu blogoldalon is megjelennek. Erre tekintettel a tanulmányok elkészítését és benyújtását kétféle formában kérjük megtenni.

Formai követelmények

A tanulmányokat word dokumentumban, Times New Roman betűtípusban, 12-es betűmérettel, normál sortávolsággal, sorkizártan kérjük elkészíteni.

Hivatkozási rendszerre vonatkozó követelmények

A szerkesztőbizottság kéri a szerzőket, hogy amennyiben lehetőség van rá, a tanulmányokat egyfelől a hagyományos szövegművi lábjegyzettel ellátott formátumban, valamint az elektronikus megjelentetést elősegítő sorközi hivatkozásokat tartalmazó változatban is szíveskedjenek elkészíteni.

1. Blog változat:

Amennyiben a forrás nyilvános weboldalon is teljes terjedelemben elérhető (pl. egy hatályos törvényszöveg, tanulmány, jelentés stb.), akkor a wordbe ágyazott hiperhivatkozással (a hiperlinket a szövegben a forrásra egyértelműen utaló szóhoz vagy szókapcsolathoz rendeljük hozzá).

Példa:

"Az információszabadság lényege, hogy a társadalom tagjainak joga van a közérdekű adatokat ([Infotv. 3. § 5.](#)) megismerni, betekinteni az ezekkel kapcsolatos dokumentációba."

Amennyiben tudományos irodalmi forrást hivatkozunk meg ezzel a módszerrel, a hiperlink alatt csak olyan elérhetőséget adjunk meg, amely a közlemény bibliográfiai adatait is teljeskörűen tartalmazza és a szerzői jogi követelményeknek megfelelően lett közzétéve. Amennyiben ez nem lehetséges, a 2. pontban ismertetett hivatkozási formát alkalmazzuk.

Ha nem érhető el (vagy nem teljes terjedelemben) a forrás nyilvános weboldalon, a forrást a megfelelő szövegrész után szögletes zárójelben jelöljük a folyóirat változathoz lentebb megadott hivatkozási rendszer szerint.

2. Folyóirat változat:

Könyveknél:

Sivák József–Vigvári András (2012): *Rendhagyó bevezetés közpénzügyek tanulmányozásába*. Budapest: Complex, 35-40. old.

Tanulmánykötetben, gyűjteményes kötetben megjelent szövegek esetében:

Mickiewicz, Ellen (2000): Institutional Incapacity, the Attentive Public, and Media Pluralism in Russia. In: Richard Gunther, Richard-Mughan, Anthony (eds.): *Democracy and the Media*. Cambridge: Cambridge University Press., pp. 85–121.

Folyóiratban megjelent tanulmány esetében:

Selck, J. Torsten (2004): On the Dimensionality of European Union Legislative. In: *Journal of Theoretical Politics*. Vol. 16., No. 2. April, pp. 203–222.

Hetilapokban/napilapokban megjelent, szerző nélküli írások hivatkozása:

Közös rendszer – felkészült irányítás (2011). In: *Szabadhajdú Városi Hetilap*, 2011. 21. évf. 42. sz. (12. 20.) 4–5. old.

Mindegyik fenti esetben az alábbiak szerint kérjük a pontos oldalszám megjelölését, amennyiben szükségessé válik: magyar szakirodalomnál „34–54. old.” és angol szakirodalomnál „pp. 34–54.”

Kérjük, hogy a szerzők a tervezett tanulmány részét képező képeket, ábrákat vagy táblázatokat is külön dokumentumban is küldjék el (ábrák és táblázatok esetében olyan formátumban, amelyben lehetséges ezek szerkesztése - diagramoknál excelben).

© 2024 DE Közzolgáltatási Kutatócsoport

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a szerzők írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható.

Idézni, szöveges tartalmat átvenni csak a forrásra való hivatkozással szabad.